

Ipsa Sedes Kazon prope terram nostram Moldaviensem sita est: **despre călătoria transilvană a regelui Matia Corvin** **(septembrie-decembrie 1462)**

Alexandru SIMON*

Abstract

Ipsa Sedes Kazon prope terram nostram Moldaviensem sita est: On the Transylvanian Journey of King Matthias Corvinus (September-December 1462)

In autumn 1462, Matthias Corvinus came to Transylvania for the first time since his royal Hungarian enthronement in early 1458. His Transylvanian journey (early September-mid-December 1462) is best remembered for the “arrest” of Vlad III the Impaller (Dracula) towards the end of November. Allegedly, the deposed voivode of Wallachia, Matthias’ relative (by marriage), had attempted to hand over the Hunyadi monarch to Sultan Mehmed II, who had returned to Wallachia after his summer campaign. A survey of the documents issued by Matthias during his Transylvanian travels might prove relevant in establishing the course of events that led to the king’s decision “to arrest” the voivode, who, upon the king’s return to Buda, saw his life spared and enjoyed certain freedoms.

The charter issued by Matthias for the Szekler Seat Cașin, on December 9, 1462, from Mediaș (after the king had returned from the Szeklerland), is of particular importance in this context. On one hand, ipsa Sedes Kazon prope terram nostram Moldaviensem sita est, that this: the said seat was located at the border with ‘our land of Moldavia’, ruled at that time by Stephen III, who had attacked the Wallachian and Danube positions of both Vlad III and Matthias in that summer. On the other hand, the charter offers valuable insights into the complex relations between Szeklers, a highly important entity on both Hungarian and anti-Ottoman soil, not only for Matthias, but also for Pope Pius II and for Vlad III. In effect, the Szeklerland and the Szeklers who enjoyed “autonomous” liberties also on the eastern and the southern slopes of the Carpathians seemingly formed and acted as a “ligament” between the divided principalities of Wallachia and Moldavia, Buda’s vassals.

Keywords: *Matthias Corvinus, Vlad III the Impaller (Dracula), Mehmed II, Stephen III the Great of Moldavia, Hungary, Ottoman Empire, Transylvania, Szeklers, Wallachians.*

Matia Corvin și-a petrecut toamna anului 1462 în Transilvania¹. A revenit la Buda abia după Crăciun². Niciodată în întreaga sa domnie nu a rămas atâta vreme în

* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, str. M. Kogălniceanu, nr. 12-14, 400084, Cluj-Napoca, Romania (alexandru.simon@acad.ro; alexandrusimon2003@gmail.com)

¹ Precizăm de la bun început că Matia a fost însoțit în mod constant, printre alții, și de trimisul Veneției la Buda, Pietro <de/ di> Tomasso (orientativ: Iván Nagy, Albert Nyáry, *Magyar diplomacizai emlékek. Mátyás király korából 1458-1490* (=Monumenta Hungariae Historica, IV, 1-4), I. [1458-1465] (Budapest: 1876), 147; *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (=Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, XXII), editori Šime Ljubić, X. 1453-1459 (Zagreb: 1891), no. 230,

voievodatul în care se născuse³. Era însă și prima oară când venea în Transilvania după contestata sa întronare la Buda din februarie 1458⁴.

Matia era lipsit în continuare de Sfânta Coroană a Ungariei⁵, ținută de împăratul Frederic al III-lea Habsburg, ales drept urmaș al Sfântului Ștefan de opoziția ungară condusă de Nicolae Újlaki (1459)⁶, pe mai departe (co-) voievod al Transilvaniei⁷. La nici douăzeci de ani Matia nu-și putea permite pași greșiți⁸. El se și scăpase – tocmai în

231). Din păcate, cele mai importante rapoarte ale lui Tomasso din acea toamnă și de la începutul anului următor, după revenirea la Buda, nu s-au păstrat în vreo arhivă sau bibliotecă.

² De la Oradea, Matia a ajuns la Cluj cel târziu pe 11 septembrie 1462. La Buda, via Baia de Criș pe 18 decembrie (ultima locație cunoscută a sa înainte de sosirea în capitală), a revenit s-ar părea chiar după Crăciun (Richárd Horváth, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-1476-1490)* (Budapest: 2011), 71-72 și notele 353-354).

³ La 1467, Matia a revenit în Transilvania pentru aproximativ 60 de zile (i.e. de la mijlocul lunii septembrie până la mijlocul lunii noiembrie) pentru a-i opri pe rebelii din voievodat. A plecat apoi în campanie contra lui Ștefan al III-lea al Moldovei (Emanuel C. Antoche, „L'expédition du roi de Hongrie, Mathias Corvin en Moldavie (1467). Qui remporta finalement la bataille de Baia (14/15 décembre 1467)?”, *Revue Internationale d'Histoire Militaire*, LXXXIII (2003), 133-165). La întoarcere (Horváth, *Itineraria*, 83-85), Matia a petrecut mai puțin de o lună în Transilvania (25 decembrie 1467-ante 24 ianuarie 1468), pentru a-și îngriji rănille și pentru a mai pedepsi dintre rebeli și trădători. Pentru a treia și ultima oară, a venit scurt, tocmai de pe frontul din Boemia, în Transilvania în primăvara anului 1471 (ante 5 mai-post 21 mai) pentru discuții cu trimișii aceluiși Ștefan (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV-1. *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene Bistrița, Brașov, Sibiu, 1358-1600*, editor Nicolae Iorga (București: 1911), no. 133, 77 (Hurmuzaki); *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, VI. *1458-1473*, editori Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch (Bukarest: 1981), 496-499, 501). Poate din acest motiv moldav, Richárd Horváth s-a îndoit nejustificat de venirea lui Matia în Transilvania la 1471 (*Itineraria*, 28, 93-94), când Ștefan a și împiedicat un atac al Poloniei asupra lui Matia prin Transilvania (Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II (București: 1913), 312-313). Cracovia ar fi venit astfel în sprijinul noilor și vechilor rebeli ungari.

⁴ Vezi astfel și considerațiile lui Erik Fügedi, *Uram, királyom: A XV. századi Magyarorszáig hatalmasai* (Budapest: 1974), 84-85) privind călătoria transilvană a regelui de la 1462.

⁵ Din perspectivă vieneză: Brigitte Haller, „Kaiser Friedrich III. und die Stephanskronen“, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, XXVI (1973), 94-147.

⁶ A se vedea în continuare Karl Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum Hunyadis-Habsburgischen Gegensatz im Donauraum* (München: 1989)², 14-23.

⁷ Orientativ: Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526* (London: 2001), 299-300; András Kubinyi, *Matthias Rex* (Budapest: 2008), 59, 80, 92. Abia la 1465 (după ce, în mod interesant, Chilia, pierdută de curând de coroana ungară în favoarea Porții, a fost cucerită de Ștefan al III-lea al Moldovei și Matia a refuzat ofertele de pace ale lui Mehmed al II-lea, transmise printre alții de Radu al III-lea al Țării Românești), Matia l-a scos pe Nicolae Újlaki și din dregătoria de voievod al Transilvaniei. Peste șase ani (când Ștefan al III-lea s-a reîntors de partea monarhului huniad), regele Ungariei fost nevoit să apeleze la Nicolae pentru a-și salva din nou domnia, dându-i în schimb ce mai rămăsese din Regatul Bosniei (pentru aceste întrepătrunderi huniade, a se vedea acum Al. Simon, „Duca Stephano vaivoda intitulato re <de Bosna> dal Re de Hungaria și <Nicolau> Bosniae et Valachiae Rex: despre identitatea regală a valahilor la mijlocul anilor 1470”, *Sub semnul împlinirii și al datoriei. Studia in honorem Dorina N. Rusu*, editori Ioan Bolovan, Ioan-Aurel Pop, Victor Spinei (București: 2021), 147-174, aici, cu precădere 150-162).

⁸ A se vedea, în comparație cu predecesorul și temnițerul său, și David Papajik, „V. László magyar és cseh király halálának oka”, *Történelmi Szemle*, LVIII/1 (2016), 115-126.

măinile turcilor⁹ – de unchiul său matern, Mihail Szilágyi, căruia îi datora domnia¹⁰. Mihail fusese și cel care controlase, nu fără excese și fără împotriviri, Transilvania și stările ei¹¹.

În ajunul călătoriei transilvane a regelui Matia

De la bun început relația lui Matia cu Transilvania nu a fost una strălucită¹². Tânărul rege a fost obligat la o serie de concesii¹³. El plătea în bună măsură „păcate” (adică abuzurile) tatălui său, Iancu de Hunedoara¹⁴. A fost însă și un preț pe măsura importanței Transilvaniei¹⁵. Fără ea, Matia ar fi fost rege doar cu numele¹⁶. Era prins între Frederic (nesprijinit însă în Ungaria de Sus, altminteri un fief habsburgic)¹⁷, Cazimir al IV-lea Jagiello al Poloniei (al cărui vasal era Ștefan al III-lea *cMare* al Moldovei¹⁸), Ștefan

⁹ Pentru căderea otomană a lui Mihail Szilágyi: Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Hungarian-Ottoman Warfare. 1389-1526* (Leiden-Boston: 2018), 201-203.

¹⁰ Vilmos Fraknói, *Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja* (Budapest: 1913), 52-62.

¹¹ T. Pálosfalvi, „Mátyás: az ország koronázatlan királya (1458-1464)”, *Mátyás király emlékkönyv*, editor András Bódvai (Budapest: 2020)², 33-51, mai ales 41, 43-45.

¹² A. Kubinyi, „Erdély a Mohács előtti évtizedekben”, *Tanulmányok Erdély történetéről*, editor István Rácz (Debrecen: 1988), 65-73, aici în special 67-68; Al. Simon, „Puteri moderne – puteri medievale: istorie, ideologie și istoriografie în jurul liniei Carpaților”, în *Multiculturalism, identitate și diversitate: perspective istorice. În onoare prof. univ. dr. Rudolf Gräf la împlinirea vârstei de 60 de ani*, editori Iosif Marin Balogh, Ioan Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Țeicu (Cluj-Napoca: 2015 [2016]), 113-124, în mod special 120-123.

¹³ Perspectiva maghiară: Zsigmond Jakó, „Mátyás király erdélyi társadalom-politikájáról”, *Korunk*, NS, I (1990), 426-433. O viziune transilvană: Cosmin Popa-Gorjanu, „Unirea de la Mediaș (25 noiembrie 1459) și identitatea regională”, *Terra Sebus*, IX (2017), 173-185.

¹⁴ Vezi, inclusiv sub raportul anilor de apariție, și Lajos Elekes, *Hunyadi* (Budapest: 1952), 447-448; Joseph Held, *Hunyadi. Myth and Reality* (Boulder: CO, 1985), 204-210.

¹⁵ Vezi și Zs. Jakó, „A Farnasi Veres család. Az 1467 éve erdélyi lózádas kutatásához”, *Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára*, editori András Kiss, Gyöngy Kiss Kovács, Ferenc Pozsony (Kolozsvar: 1999), 211-231; Zoltán Korde, „Az erdélyi vajdaság Mátyás hatalomra kerülésétől az 1467. évi felkelésig”, *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. Születésnapjára*, editori Elemér Balogh, Maria Homoki-Nagy (Szeged: 2013), 391-401. Observăm accentul pus – istoriografic în chip firesc – pe anul 1467, care „împarte” politica transilvăneană a lui Matia. În raport cu acesta, vizita regelui de la 1462 a fost neglijată. Cu titlu de comparație, nici venirea lui Vladislav al II-lea Jagiello în Transilvania la 1494 (între ante 11 august și post 21 septembrie), nu a primit mai mare atenție, deocamdată (vezi în acest context Tibor Neumann, „II. Ulászló király délvédelmi utazásai (1494-1496)”, *Bácsország*, LXVIII (2014), 49-56, mai ales 50-51).

¹⁶ Vezi și V. Fraknói, *magyar királyválasztások története* (Budapest: 1921), 91-92. Lucrarea a rămas un reper până astăzi. Ea este relevantă și prin contextul post-Trianon al apariției.

¹⁷ Ungaria de Sus/ Superioară (în linii mari, Slovacia de astăzi) îl susținuse pe Ladislav al V-lea *Postumul*, regele Ungariei și Boemiei, nedoritul nepot al lui Frederic. Principalul căpitan al lui Ladislav, Jan Jiskra, se orientase după neașteptatul deces al tânărului rege (noiembrie 1457) spre Cazimir al IV-lea, regele Poloniei (Martyn Rady, „Jiskra, Hussitism and Slovakia”, *Confession and Nation in the Era of Reformatons: Central Europe in Comparative Perspective*, editori Eva Doležalova, Jaroslav Pánek (Prague: 2011), 77-90).

¹⁸ Un studiu fundamental: Șerban Papacostea, „Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XV (2007), 13-28.

Tomašević al Bosniei (care câștigase – parțial – și susținerea Romei)¹⁹, și, desigur nu în ultimul rând, sultanul Mehmed al II-lea²⁰ și *slavonul* Nicolae Újlaki în sud²¹.

Regele Ungariei și *Daciei*²², cum îl numise Pius al II-lea în martie 1462²³, evitase să se îndrepte spre Răsărit la vremea campaniei lui Mehmed al II-lea din Țara Românească, din luna iunie²⁴. Matia se temuse – nu fără temei – că marea lovitură otomană avea să fie îndreptată împotriva Belgradului²⁵. El a pornit spre Transilvania abia după retragerea lui Mehmed²⁶. Între timp, boierii *valahi*, sprijiniți de trupele lăsate de sultan, îl detronaseră pe Vlad al III-lea *Țepeș*²⁷. L-au înlocuit cu fratele său, Radu al III-lea *cel Frumos*²⁸. Fără

¹⁹ Din perspectiva Țării Românești, vezi astfel aici și Castilia Manca-Grgin, „Two Ill-Fated Rulers on the Christian-Ottoman Borderline: Wallachian Prince Vlad III *Țepeș* Dracula and Bosnian King Stephen Tomašević”, *Vlad der Pfähler-Dracula: Tyrann oder Volkstribun?*, editori Thomas M. Bonn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald (Wiesbaden: 2017), 49-68.

²⁰ Orientativ: Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI* (București: 2001), 67-68, 81; Davor Salihović, „The Process of Bordering at Late Fifteenth Century Hungarian Ottoman Frontier”, *History in Flux*, I (2019), 93-120.

²¹ Vezi D. Salihović, *An Interesting Episode: Nicholas of Ilok's Kingship in Bosnia, 1471-1477* [MA thesis (Central European University)] (Budapest: 2016), 30-37.

²² În chip evident, inclusiv la nivelul Renașterii secolului al XV-lea, *Dacia* nu putea exista fără Transilvania. Deși legarea ei politică de Ungaria coboară în vremea lui Carol-Robert la 1330 (Friedrich Kunstmann, *Studien über Marino Sanudo den Aeltern mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe* (extras din *Abhandlungen der Historischen Klasse der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, III, 7, 3) (München: 1855) Appendix, no. II, 59-93 (755-789), afirmarea *Daciei* la vremea întronării lui Ladislau al V-lea la Buda (pe care, deopotrivă, Frederic al III-lea și Iancu au căutat să o evite) și a căderii Bizanțului (1452-1453) ar fi fost imposibilă fără Iancu „al Transilvaniei” și – până atunci – (și) „al Ungariei” (I.-A. Pop, Al. Simon, „The Hunyadis and Dacia: From the Fall of Constantinople to the Peace of Wiener-Neustadt”, *Banatica*, XXX/2 (2020), 35-57).

²³ Ludwig von Pastor, *Acta inedita historiam pontificum romanorum praesertim saec. XV, XVI, XVII illustrantia*, I. 1376-1464 (Freiburg-in-Breisgau: 1904)², 150-162. După papă, Matia însuși ar fi asumat acest titlu. Datorită, de pildă, conflictului dintre el și Matia pentru coroana regală Bosniei, am putea presupune că vorbele lui Pius al II-lea însemnau că Matia luase titlul extins (*re de Ungaria, de Dacia etc.* în original) cu de la sine putere (I.-A. Pop, „Matia Corvin, re de Ungaria, de Dacia etc., în anul 1462”, *Revista Istorică*, NS, XXI/3-4 (2020), 235-248). Alte considerații ar depăși însă cu mult limita supozițiilor.

²⁴ În aceste condiții, se revedea și Ș. Papacostea, „Cu privire la geneza și răspîndirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad *Țepeș*”, *Romanoslavica*, XIII (1966), 159-167.

²⁵ O analiză echilibrată poate fi găsită în Pálósfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 204-205.

²⁶ Vezi acum Adrian Gheorghe, „Understanding the Ottoman Campaign in Wallachia: Numbers, Limits, Manoeuvres and Meanings”, *Vlad der Pfähler-Dracula*, 159-188. Din Țara Românească, Mehmed s-a îndreptat spre sud. Acolo, „de pe plaja de la Troia” (turcii erau socotiți urmașii troienilor), el a cucerit insula Lesbos (Mytilene) de la familia de origine genoveză Gattilusio, la începutul lui septembrie (Stefan Stanchev, „Devedo: The Venetian Response to Sultan Mehmed II in the Venetian-Ottoman Conflict of 1462-1479”, *Mediterranean Studies*, XIX (2010), 43-66). Matia se îndrepta spre Cluj.

²⁷ Drept reper: *Documents concerning Rumanian History (1427-1601)*, editor Eric D. Tappe (London: 1964), 18-19; Mihail Guboglu, „Vlad *Țepeș* și Mehmed al II-lea în lumina cronicilor turco-bizantine”, *Revista Arhivelor*, LIII/4 (1976), 381-390.

²⁸ Amintim invitația la nuntă trimisă elitei sibiene de Radu peste vreun an (*Urkundenbuch*, VI, no. 3290, 123-124). Soția sa, Maria *Despina*, a fost cel mai probabil nepoata Marei Branković, văduva lui Murad al II-lea, foarte respectată de fiul acestuia, Mehmed al II-lea. La momentul întronării sale, Radu nu era căsătorit și era acuzat de o relație „specială” cu sultanul (vezi ultima oară *Corpus Draculianum. Dokumente und Chroniken zum walachischen Fürsten Vlad dem Pfähler. 1448-1650*, editori-generalii Th.M. Bohn, A. Gheorghe, A.

rețineri, autoritățile transilvane (întâi cele săsești) s-au înțeles cu Radu peste capul lui Matia²⁹. De la sfârșitul lunii februarie 1462, când se căsătorise cu o *rudă apropiată* (o *soră?*) de a regelui, Vlad era și ruda prin alianță a lui Matia³⁰.

În mod poate paradoxal, de la acea vreme situația începuse să evolueze în favoarea regelui Matia³¹. Prin recentul atac al „omului său”, Vlad, asupra supușilor sultanului de la Dunărea de Jos³², o sângeroasă campanie „bine mediatizată” în Apus (inclusiv de Matia și de Vlad)³³, Matia (re)intrase în atenția Creștinătății³⁴. Era singurul monarh care avea „o armă” suficient de puternică pentru a-l înfrunta pe cuceritorul Constantinopolului, oprit până atunci doar prin „miracolul de la Belgrad” din vara anului 1456³⁵. Anterior, fiului *atletului* Iancu evitase – pe cât fusese cu putință³⁶ – ca, drept preț al supraviețuirii sale monarhice, statul său să fie transformat de așa-numiții *cardinali ai cruciadei* în *Țară Sfântă* a cruciadei antiotomane³⁷. Mai apoi însă, problemele lui

Weber, I-3. *Die Überlieferung aus dem Osmanischen Reich Postbyzantinische und osmanische Autoren*, editori A. Gheorghe, A. Weber (Wiesbaden: 2013) [2014], 68-73). Cu toate acestea, Radu a fost acceptat de elita *transalpină* (eminamente de rit *grec*) și de cea *transilvană* (de rit *latin* practic „prin definiție”), care au condamnat – precum „într-o voce” – *crizimile* lui Vlad.

²⁹ Scrisoarea vicecomitelui secuilor, Albert Istenmezei către Brașov (15 august 1462) a fost publicată în *Székely Oklevéltár*, III. 1270-1571, editor Károly Szabó (Budapest: 1890), 77 (sub data greșită de 25 august); *Hurmuzaki*, XV/1, 58; *Urkundenbuch*, VI, 121-122. Istenmezei era „adjunctul” favoritului lui Matia, Ioan Pongrácz de Dengeleg, fiul Clarei, sora bună a lui Iancu de Hunedoara (Kubinyi, *Matthias Rex*, 14).

³⁰ Pentru surse, a se vedea Ion Bianu, „Ștefan cel Mare. Cateva documente din arhivul de stat de la Milano”, *Columna lui Traian*, IV/1-2 (1883), 30-47; Al. Simon, „Soțiile ungare ale lui Vlad III Țepeș: rolul, impactul și receptarea unor alianțe și rivalități medievale”, *Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol*, XLVIII (2011), 5-12.

³¹ Această schimbare a fost deja remarcată de Nehring și Kubinyi în raport cu conflictul cu Frederic. Ea nu a fost însă privită și dinspre Răsărit (corect spus dinspre sud, sud-est).

³² De notorietate – desigur (am putea acum adăuga) – și în rândul supușilor lui Matia (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MOL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 70267; cf. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 240; pasajul relevant din mesajul din 21 martie 1462 a fost publicat și în *Corpus Draculianum*, I-2, no. 75, p. 61).

³³ A. Gheorghe, A. Weber, „Cezar din Florența, calmarii și valahii. Un izvor inedit despre o perioadă nedocumentată din a doua domnie a lui Vlad Țepeș (martie-aprilie 1462)”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXXIV (2016), 61-72 (cu referințe și la sursele străne în *Corpus Draculianum*); Al. Simon, „Nașterea și moartea unui anti-erou: Nicolae de Modruș, Francesco Gonzaga, Rodrigo Borgia și cele 21 660 de victime ale lui Vlad al III-lea Țepeș”, *Relații interetnice în Transilvania: interferențe istorice, culturale și religioase*, editori Ioan-Marian Țiplic, Maria Crîngaci Țiplic, Nicolae Teșculă (Sibiu: 2019), 209-234.

³⁴ Până atunci, Matia pare să se fi remarcat mai mult prin promisiuni antiotomane, prin speranțe cruciate date de calitatea de *atlet* a tatălui său și prin „neagresiuni” cu Mehmed (pentru câteva exemple de la sfârșitul lui 1461, chiar din ajunul campaniei dunărene a lui Țepeș, vezi MDE, I, no. 63, 92-93; *Listine*, X, no. 192, 192-193; no. 194, 196-198).

³⁵ Vezi și studiile recente ale lui Paul Srodecki, „Porta della Christianita. Das Motiv der Glaubensverteidigung in den Donaufürstentümern unter Vlad III. und Stephan III.”, și A. Weber, „Diplomatia Draculiana. Loyalitätsbeweise und Imagepflege Vlad des Pfählers”, în *Vlad der Pfähler-Dracula*, 21-35, și 133-158.

³⁶ Unul dintre *cardinalii cruciadei*, Juan de Carvajal (unul dintre cei *trei Ioani* din iulie 1456 de la Belgrad, după viitorul papă Pius al II-lea), l-a ajutat considerabil pe Matia datorită admirației avute față de Iancu de Hunedoara (Kubinyi, *Matthias Rex*, 31-32, 64-65).

³⁷ Pentru acest delicat totuși subiect, vezi Benjamin Weber, „La papauté en Hongrie (1453-1481): engagement financier ou militaire”, *Transylvanian Review*, XVIII/3 (2009), 21-31.

Frederic din Austria s-au înmulțit³⁸. L-au forțat pe împărat să continue discuțiile cu Matia în vederea unui compromis regal ungar³⁹.

„Vechea gardă” habsburgică din Ungaria de Sus, condusă de Jan Jiskra (pe care Iancu nu-l putuse înfrânge)⁴⁰ a trecut de partea lui Matia⁴¹. Regele s-a grăbit astfel să anunțe orașelor Kosice și Bardejove că inclusiv Ștefan al Bosniei și Ștefan al Moldovei erau dispuși să-l ajute să răscumpere Sfânta Coroană de la Frederic⁴². Deși sprijinit de flota otomană, domnul Moldovei tocmai nu reușise să cucerească Chilia⁴³, portul Budei de la Gurile Dunării⁴⁴.

³⁸ Este dificil de stabilit dacă agravarea problemelor lui Frederic a avut loc independent de evoluțiile din Ungaria (vezi deja Ștefan Andreescu, “En marge des rapports de Vlad Țepeș avec la Hongrie”, *Revue Roumaine d' Histoire*, XVI/3 (1977), 507-512). Cert este că Matia se aliase cu fratele și rivalul lui Frederic al III-lea, Albert al VI-lea, arhiducele Austriei (orientativ, în acest cadru, Konstantin Moritz A. Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463). Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich* (=J.F. Böhm, *Regesta Imperii*, suppl. XXXVIII) (Köln-Wien-Graz: 2015), 521, 561, 601). Sigur este și că pe 28 aprilie 1462, Ioan Vitéz, episcopul Oradiei, ajunse la un pre-acord cu Frederic pentru restituirea Sfintei Coroane. Înțelegerea, nu foarte favorabilă, pentru Matia a fost validat de Dieta Ungariei la sfârșitul lunii mai (Nehring, *Matthias Corvinus*, 18-20). La acea vreme, veștile despre atacul lui Vlad de la Dunărea de Jos și despre iminenta replică a lui Mehmed se răspândiseră de mai bine de două luni (MDE, I, no. 91, p. 147).

³⁹ Fostul secretar al împăratului, Pius al II-lea și-a arogat meritele pentru această evoluție care a dus, dar abia în iulie 1463, la pacea de la Wiener-Neustadt (*Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigerunt*, ediție Johannes Gobellinus, XII.16 (Frankfurt-am-Main: 1614), 328; *The Commentaries of Pius II, V. Books X-XIII*, ediție Florence A. Gragg, Leona C. Gabel (Northampton: MA, 1957), 802). La acea dată, Mehmed cucerise capitala Bosniei, Jajce, și îl executase pe Ștefan Tomašević, rivalul lui Matia (mai 1463). Matia avea să plece în campanie în Bosnia în septembrie.

⁴⁰ Din acest motiv, s-a vorbit și de o posibilă căsătorie cu o soră sau chiar o fiică de a lui Iancu (începând cu 1450), dar și de un mariaj cu văduva lui Murad al II-lea († 1451), Mara Branković (Rady, „Jiskar, Hussitism and Slovakia”, 62-63 și nota 11). Una din sursele pentru aceste negocieri a fost polonezul Jan Długosz, profund ostil Huniazilor. El a susținut și că Iancu a căutat să-și câștige liniștea în Moldova și la Chilia dându-și o soră de nevastă lui Petru al II-lea la 1448 (Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova (a. 1324-1881)*, I. *Secolele XIV-XVI* (București: 2001), 499).

⁴¹ Pentru termenii înțelegerii de la începutul lunii mai 1462: Pál Tóth-Szabó, *A cseh-huszi mozgalom és uralom története Magyarországon* (Budapest, 1917), 325 (nota 1 cu referințe).

⁴² Scrisorile regelui din 10 august la Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală* (Cluj-Napoca, 2007), 484-485. Oferta fusese făcută probabil în urmă cu o lună (în medie, un mesaj ajungea de la Suceava la Buda după 10-14 zile), adică, practic imediat după ce Ștefan nu izbutise să se impună la Chilia, deși atacase împreună cu flota otomană.

⁴³ Pentru izvoare, a se vedea Ovidiu Cristea, „The Friend of My Friend and the Enemy of My Enemy: Romanian Participation in Ottoman Campaigns”, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, editori Gábor Kármán, Lovro Kunčević (Leiden-Boston-Köln, 2013), 253-274, în mod particular 262-263.

⁴⁴ Principalele contribuții îi aparțin lui Francisc Pall, „Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447-1448”, *Studii. Revistă de Istorie*, XVI/5 (1963), 1049-1072 (cu precădere); Francisc Pall, „Stăpânirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chilie și problema ajutorării Bizanțului”, *Studii. Revistă de Istorie*, XVIII/3 (1965), 186-207.

I. Transilvania și regele ei în a doua jumătate a anului 1462

În septembrie 1462, situația arăta mai bine în general pentru Matia decât la începutul anului⁴⁵. Aceasta spune multe despre șederea sa în Transilvania⁴⁶. Ea nu a fost o înșiruire de procesiuni fastuoase⁴⁷, ci o „călătorie de afaceri”, grea pe alocuri⁴⁸. El a trebuit să se ocupe în chip special de două comunități (divizate la rândul lor): sașii⁴⁹ și secuii⁵⁰. În comparație cu acestea, certăreții nobili ungari⁵¹, dar și cei români⁵² reprezentau provocări regale mai mici⁵³.

⁴⁵ Observația este sigur valabilă, după cum s-a observat deja, în raport cu Frederic și cu Jiskra. Extinderea considerației asupra politicii sudice și răsăritene a lui Matia corespunde unei serii de întrebări care ar putea primi – câteva – răspunsuri în paginile de mai jos.

⁴⁶ Precizăm că o bună parte din documentele legate de această călătorie sunt încă inedite (a se vedea astfel referințele din Horváth, *Itineraria*, 71-72; pentru sursele edite, vezi în primul rând *Urkundenbuch*, VI, 124-141; în special ultimul document emis *din Buda*, pe 18 decembrie 1462, este ilustrativ pentru problemele ridicate de călătoria regelui, deoarece, exact în aceiași zi, Matia a emis și alte două acte, dar din Baia de Criș).

⁴⁷ Privind „drumul lui Matia”, vezi și considerațiile lui Levente Nagy, *A király, a zsmarnok és a propaganda: Mátyás király és a 15. századi Drakula-történetek* (Budapest, 2021), 144-148.

⁴⁸ A se vedea mai jos, de pildă, hotărârile emise de către Matia din Rupea (6 octombrie), Brașov (3 decembrie) și Mediaș (9 decembrie). Pe măsură ce s-a apropiat de Brașov și apoi de Secuimea, intrând apoi în aceasta, situația regelui pare să se fi complicat sensibil.

⁴⁹ Câteva reperi: Gustav Gündisch, „Vlad Tepes und die sächsischen Selbstverwaltungsgebiete Siebenbürgens”, *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII/6 (1969), 981-992; Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat siebenbürgischen Städte im Mittelalter* (Köln-Wien-Weimar, 1991), 172-178, 321-329; Dirk Moldt, *Deutsche Stadtrechte im mittelalterlichen Siebenbürgen: Korporationsrechte – Sachsenspiegelrecht – Bergrecht* (Köln-Weimar-Wien, 2009), 58-67, 74-77, 91-94, 228-229; Weber, „Diplomatia Draculiana”, 151-152. Pentru documentele din toamna anului 1462, a se vedea de exemplu *Urkundenbuch*, VI, no. 3293, 125-126; nos. 3925-3299, 126-130; nos. 3301-3303, 133-135; nos. 3305-3307, 136-137; no. 3312, 140-141.

⁵⁰ Vezi și Z. Korde, „A középkori székelység es a határörzés”, *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*, editori András Sófalvy, Zsolt Visay (Enlaka-Székelyudvarhely, 2012), 31-42; Z. Korde, *A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig* (Szeged, 2019), 144-159; István Botar, „Szépvíz a középkorban. Csíkszentmiklós megyéjének középkori történeti vázlata 1562-ig”, *A határvédelem évszázadai Székelyföldön. Csíkszék és a Gyimesek vidéke*, editor József Nagy (Szépvíz, 2018), 74-99. Pentru actele din aceeași toamnă, vezi de pildă *Urkundenbuch*, VI, no. 3292, 124-125 (vezi și no. 3278, 117, din mai 1462); no. 3300, 130-132 (pentru comerțul brașovenilor cu Moldova prin teritoriile secuilor); *Székely Oklevéltár*, I. 1211-1519, editor K. Szabó (Kolozsvár, 1872), nos. 55-58, 94-102 III, nos. 162-163, 193-196

⁵¹ Orientativ: Károly Vekov, *Structuri juridico-militare și sociale la secui în Evul Mediu* (Cluj-Napoca, 2003), 135-136; András W. Kovács, „Arhondologia voievozilor Transilvaniei (1458-1526). Completări și precizări”, *Studii Materiale de Istorie Medie*, XXX (2012), 223-256; András W. Kovács, „Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458-1526)”, *Transylvanian Review*, XXI/suppl.2 (2012), 103-138; Kubinyi, „Erdély”, 71. Pentru toamna lui 1462: *Urkundenbuch*, VI, no. 3299, 129-130; nos. 3310-3311, 139-140 (vezi și nos. 3280-3281, 117-119, din iunie 1462).

⁵² I.-A. Pop, „Privilegiile obținute de români în epoca domniei lui Matia Corvinul”, *Revista Istorică*, NS, II /11-12 (1991), 667-677; Ioan Drăgan, „Aspecte ale relațiilor dintre români și puterea centrală în timpul lui Matia Corvin”, *Revista Istorică*, NS, III/9-10 (1992), 905-916. Se cunosc răsplățile primite de nobili români din Țara Hațegului de la Matia pe 30 septembrie, 14 octombrie și 18 decembrie 1462 (A.A. Rusu, Ioan-A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare privind Evul Mediu românesc: zvoare privind Evul Mediu românesc: Țara Hațegului în secolul al XV-lea*, I. 1402-1473 (Cluj-Napoca, 1989), 250-254). La adunarea de la Rupea amultora dintre

Voievodul „său”⁵⁴ al Transilvaniei și totodată comite al secuilor, recent numit⁵⁵, era Ioan Pongrácz de Dengeleg, vărul primar pe linie paternă al lui Matia⁵⁶. La mijlocul lui august, cu aproape o lună înaintea venirii regelui în Transilvania, „secundul” lui Ioan Pongrácz, Albert Istenmezei, vicecomitele secuilor⁵⁷, le scrise brașovenilor că, din partea regelui și a voievodului, nu aveau de ce să-și facă griji privind acordul făcut cu *ilustrul principe Radu*⁵⁸. [...] *De la domnii, anume regele și voievodul și nobilii regatului, de nimic să nu vă temeți în această parte [de țară], pentru că fac altceva de felul acesta [...]*⁵⁹. Cazul este grăitor pentru auspiciile sub care a început și pentru condițiile în care s-a desfășurat călătoria transilvană a lui Matia, prima după peste cinci ani⁶⁰. Iar, din această

prelații, baronii și nobilii regatului nostru (6 octombrie 1462), s-au prezentat și nobili români din Maramureș (Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV* (Sighet, 1900), 345). Pentru Matia și românii din regat la 1462 vezi și *Urkundenbuch*, VI, no. 3304, 135-136 (publicat deja în *Hurmuzaki*, XV-1, no. 100, 58; pe 3 decembrie, din Brașov, Matia le-a confirmat coloniștilor sași din districtul regal al Făgărașului, fostul Ducat al Făgărașului, confiscat de Iancu de la voievodul Vladislav al II-lea, libertățile avute de precursorii lor, alungați de devastările provocate de Țepeș).

⁵³ Pentru cadru, vezi acum I.-A. Pop, *Hunedoreștii: o familie europeană* (Cluj-Napoca, 2020); Andrea Fara, *Economia e società in Transilvania nel Medioevo (secoli XIV-XVI)* (Roma, 2021).

⁵⁴ Nicolae Újlaki era în continuare (și el) voievod al Transilvaniei (Kovács, „Arhondologia voievozilor”, 232). Anterior, mai ales la 1459-1460, fuseseră și trei voievozi concomitenți.

⁵⁵ A se vedea *Magyarország világi archontológiája. 1458-1526*, Norbert C. Tóth, R. Horváth, T. Neumann, T. Pálosfalvi, I. Főpapak és bárók (Budapest, 2016), 85, 122. Pongrácz a fost atestat drept voievod al Transilvaniei pentru prima dată pe 9 februarie 1462, cu două zile înaintea ca Vlad să-i anunțe oficial, din București, lui Matia atacul *valah* asupra supușilor, târgurilor și cetăților lui Mehmed de la Dunăre. Este greu de crezut că Matia nu știa ceva.

⁵⁶ Pongrácz a rămas voievod al Transilvaniei până în luna septembrie 1465, când a fost eliberat din funcție împreună cu Újlaki, reconciliat oficial cu Matia. Ioan Pongrácz a fost renumit voievod în „situații limită”: (1) după răscoala de la 1467 (ianuarie 1468-octombrie 1472) și (2) la vremea „prelungitei” reînțoarceri a lui Țepeș pe tronul Țării Românești (iunie 1475-decembrie 1476). Pongrácz a murit la nunta lui Matia cu Beatrice de Aragon după Crăciunul anului 1476 (Kovács, „Arhondologia voievozilor”, 232, 239, 243, 246).

⁵⁷ El servise anterior drept comite al Maramureșului (László Szabolcs Gyulás, *Városfejlődés a középkori Máramarosban (=Erdélyi Tudományos Füzetek, CCLXXX)* (Kolozsvár, 2015), 26, 96; István Drázkoczy, „A máramarosi sókamara sorsa 1458-1490. Megyetörténet – hadtörténet?”, *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémi László tiszteletére*, editor Mária Katalin Kincses (Budapest, 2018), 101-105). Documentul din 15 august 1462 ar fi singurul în care Istenmezei (a cărui carieră de dregător nu pare să fi fost anterioară domniei lui Matia), a figurat drept vicecomite al secuilor. Istenmezei a dispărut apoi (a se vedea aici și *Magyarország világi archontológiája. 1458-1526*, N.C.Tóth, R. Horváth, T. Neumann, T. Pálosfalvi, A.W. Kovács, II. *Megyék* (Budapest, 2017), 149-150).

⁵⁸ Este cunoscut faptul că foarte rar voievozii Țării Românești erau numiți *principi* de către autoritățile regale ungare. Matia însuși îl numise *principe* pe Vlad doar la scurtă vreme după întronarea sa (*Urkundenbuch*, VI, no. 3108, 7). Prin Mihail Szilágyi, Matia reușise să ajungă la o înțelegere cu Vlad care-i fusese dușman de moarte răposatului Ladislav de Hunedoara, fratele mai mare al regelui (a se vedea aici *Documenta Romaniae Historica*, D. *Relațiile între Țările Române*, I. *1222-1456*, editori Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, K.G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain (București, 1977) (DRH), no. 341, 461-462 (DRH)).

⁵⁹ Am preluat traducerea oferită în *Corpus Draculianum*, I-2, no. 80, 87-89.

⁶⁰ De fapt, poate de dinainte ca, împotriva sfatului lui Iancu, Matia să meargă împreună cu Ladislav la Buda, unde Ladislav avea să fie decapitat, iar Matia întemnițat în martie 1457. Cel puțin Antonio Bonfini a susținut că, Iancu le lăsase – „cu limbă de moarte” – celor doi frați sfatul ca niciodată să nu meargă

Transilvania, Matia mai trebuia și să strângă bani nu doar pentru „compensarea” împăratului Frederic⁶¹, ci și pentru cea a lui Jiskra⁶².

La sfârșitul lunii mai 1462, cu Vlad „asmuțit” asupra lui Mehmed, dar și căsătorit cu *ruda apropiată* a regelui (imediat după campania *valahă*)⁶³, Matia reușise să obțină din partea Dietei Ungariei acceptul pentru răscumpărarea Sfintei Coroane de la Frederic⁶⁴. Acordul nu s-a păstrat în actele cunoscute⁶⁵. Aparent, Matia nu a primit și susținere pentru lupta cu Mehmed, sigur nu în înscrisurile oficiale păstrate după Dietă⁶⁶. Încă din luna februarie, Vlad se temuse de acest deznodământ⁶⁷. Îi ceruse regelui să-l ajute măcar cu trupele din *Transilvania și părțile secuilor*⁶⁸. În mai 1462⁶⁹, sașii bistrițeni și-au făcut

împreună în fața lui Ladislau al V-lea la Buda. Mai multe sunt greu de spus datorită puținelor totuși surse relevante păstrate din 1457 (György Szekély, „Hunyadi László kivégzése: struktúráváltozások a magyar állam és főváros kormányzásában”, *Tanulmányok Budapest Multjából*, XXII (1988), 61-102).

⁶¹ Prețul – minimal (sigur în raport cu banii dați lui Jiskra) – a fost 80 000 de florini de aur. La acea vreme, bugetul anual al lui Matia era de cel mult 250 000 de florini, adică aproape tot atât cât cheltuisse, începând cu anul 1459, în conflictul cu Frederic (Nehring, *Matthias Corvinus*, XII; pentru finanțele regelui Matia: E. Fügedi, „Mátyás király jövedelme 1475-ben”, *Századok*, CXVI/3 (1982), 484-506; Ferenc Szakály, „Mecenatismo regio e finanze pubbliche in Ungheria sotto Matia Corvino”, *Rivista di Studi Ungheresi*, IV (1989), 19-35).

⁶² Matia s-a angajat să-i plătească 40 000 de florini aur. 3 000 au fost achitați pe loc în mai. 15 000 trebuiau dați până de Sfântul Jacob (25 iulie). Restul trebuia onorat până la sfârșitul anului. Singura plată certă făcută lui Jiskra a fost prima (vezi Tóth-Szabó, *A cseh-huszita mozgalmak*, 325, nota 1). În comparație, Matia a strâns ulterior în anii 1470 și 1480 (după rebeliunile de la 1467 și 1471) cel mult 50 000 de florini anual din Transilvania (János M. Bak, „Monarchie im Wellental: materielle Grundlagen des ungarischen Königstums im fünfzehnten Jahrhundert”, *Das spätmittelalterliche Königtum im europäischen Vergleich*, editor Reinhard Schneider (Sigmaringen, 1987), 349-384).

⁶³ Pe 11 februarie, Vlad îl anunțase pe Matia că nunta fusese amânată din cauza campaniei sale împotriva sultanului (în ultima ediție: *Corpus Draculianum*, I-1, no. 23, 108). Pe 4 martie, Pietro Tomasso înștiințase Veneția că mariajul fusese celebrat (în ultimă ediție: *Corpus Draculianum*, I-2, no. 114, 205). La 1462, Paștele catolic a căzut pe 30 martie, iar cel ortodox pe 27 aprilie. Nu se cunoaște ritul în care a fost celebrată nunta. Rămâne însă impresia că fie *ruda* lui Matia, viitoarea mireasă a lui Vlad, era deja în Țara Românească la vremea atacului voievodului asupra sultanului, fie că a fost trimisă de grabă la Vlad după ce vestea despre sângerosul succes antiotoman al voievodului a ajuns la curtea regală.

⁶⁴ Vezi și István Bariska, „III. Frigyes gyámsági kormányzása és Nyugat-Magyarország”, *Századok*, CXLI/5 (2007), 1153-1191; Nehring, *Matthias Corvinus*, 18-20.

⁶⁵ *Decreta regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458-1490*, editori Ferenc Döry, György Bónis, Géza Érszegi, Zsuzsanna Teke (Budapest, 1989), 123-127; *Decreta regni mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, III. 1458-1490, editori J.M. Bak, Leslie S. Domonkos, Paul B. Harvey Jr. (Los Angeles, 1996), 15-17. Comentariile editorilor sunt elocvente pentru banalitatea în fapt a decretului regal păstrat.

⁶⁶ De aici, de curând, și poziția prudentă a lui Pálósfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 211.

⁶⁷ În toamna lui 1460, Vlad încercase să ajungă deja la un acord militar cu sașii și cu secuii. Trebuiau să se susțină reciproc cu 4 000 de oameni (*Urkundenbuch*, VI, no. 3237, pp. 90-91).

⁶⁸ [...] *Iar dacă aceeași Luminăție a Voastră nu vrea să <ne> dea tot poporul său, atunci după cum este voia Luminăției Voastre, să găsească de cuviință a <ne> oferi, cel puțin, Transilvania și părțile secuilor [...]* (*Corpus Draculianum*, I-1, no. 23, 115). În copia „saxonă” a mesajului (Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 858 Novi, f. 32^v; *Corpus Draculianum*, I-1, 117), *Transilvania și părțile secuilor* erau *transerviam* [citit și *transferuiam*] et *Siculorum partes*. *Transferuiam* [în fapt *transservuiam/transserviam*] apare și în cealaltă copie, cea „bavareză”, a scrisorii (Bayerische Staatsbibliothek, München,

calculele (*Registra exercitacionis anno domini M^o CCCC^o LXII° tempore Julii ad partes Transalpinas*)⁷⁰ pentru campania <regală ungară (voievodală în cazul sașilor)> în Țara Românească, „programată” pentru iulie⁷¹. Mehmed a lovit însă cu o lună mai devreme⁷². Cândva, undeva, între Buda și Târgoviște a avut loc un „scurtcircuit” transilvan în urma căruia Vlad a rămas singur⁷³.

A fost forțat să se retragă la nordul Carpaților⁷⁴, fie în zona Făgărașului⁷⁵, fie mai curând în cea a Amlășului, unde soția sa huniadă avea posesiuni⁷⁶. Matia s-a îndreptat

Codices Latini Monacenses, [no.] 19648, f. 70^v; cf. deja Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui: Studiu critic, cu cinci portrete* (București, 1896), 80). Cum nu cunoaștem limba în care a fost scris inițial scrisoarea lui Vlad către Matia, din 11 februarie 1462, acceptăm echivalența *Trans<s>ervia = Transilvania*. Ne îndoiim însă că vreun scrib de al lui Vlad sau un copist ori un traducător de la curtea lui Matia (în cazul în care originalul a fost tradus din slavonă în latină) ar fi echivalat *Transilvania* cu *Trans<s>ervia* (vezi astfel și Neven Isailović, Aleksandar Krstić, „Serbian Language and Cyrillic Script as Means of Diplomatic Literacy in South-Eastern Europe in the 15th and 16th Centuries”, *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu*, LIV (2015), 185-195, 190-193) Dacă incertitudinile documentare ar fi fost mai puțin numeroase, nu ar fi existat loc de îndoială că Vlad îi ceruse regelui ajutor din partea secuilor și a trupelor de dincolo de Serbia, adică din Banatul timișan (Comitatul de Timiș). Alegerea era (ar fi fost) logică. Pe lângă temerea lui Matia că Belgradul avea să fie atacat de otomani în replică la campania lui Vlad, Mehmed s-a concentrat – în primă fază – pe trecerea Dunării între Nicopole și Turnu, la est de Severinul ungar (Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș* (București, 1976), 163-164). Între anii 1459 (alegerea regală a lui Frederic) și 1467 („răscoala transilvană”) bani de Severin au fost românii Ștefan și Mihail de Mătic (vezi Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania. 1440-1514* (București, 2000), 422).

⁶⁹ *Urkundenbuch*, VIII [supplementa], nos. 9035-9037 (doar în ediția online a *Urkundenbuch*: disponibilă la siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de; căutare *ad annum* 1462). Aceste date au fost publicat de Konrad G. Gündisch, „Cel mai vechi registru de socoteli al orașului Bistrița (1461, 1462)”, *Acta Musei Napocensis*, XIV (1977), 337-347.

⁷⁰ *Urkundenbuch*, VIII [supplementa], nos. 9038-9039 (doar în ediția online de la Trier, cu alte detalii). Sașii bistrițeni își pierduseră marile libertăți, când Ladislau al V-lea îl numise pe Iancu, comite perpetuu de Bistrița, drept „compensație” pentru „demisia” acestuia din dregătoria de regent al Ungariei (1452-1453). Deși îl deposedase de unchiul său, Mihail Szilágyi, de titlul de comite perpetuu pe care-l preluase abuziv – dar cu acordul tânărului Matia – de la răposatul Iancu și Ladislau de Hunedoara (martie 1458), noul rege nu a restabilit libertățile bistrițene înainte de 1465 (*Urkundenbuch*, VI, no. 3110, 7-8; no. 3192, 61; no. 3378, 184; no. 3425, 215). La anul 1462, pentru a-și recăptat vechile drepturi, bistrițenii erau (păreau) mult mai dispuși decât brașovenii ori sibieni să-l susțină pe rege. Din acest motiv și din cauza amintitului mesaj al lui Albert Istenmezei, este improbabil că registrul este o „contrafacere” sau o „adaptare” menită să dovedească buna-credință a bistrițenilor (pentru registre regale „refăcute”: *Registrum proventuum regni Hungariae. Liber rationum thesaurarii regni Hungariae (1494-1495)*, editor T. Neumann (Budapest, 2019).

⁷¹ Ediția din *Acta Musei Napocensis* (1977) lipsește din *Urkundenbuch*, VI (1981). Aceasta a dus la neintrarea informației în *main-stream*-ul istoriografiei românești (din ce cunoaștem).

⁷² Pe 11 iulie 1462, Mehmed arevenise deja la Adrianopol. El intrase în Țara Românească în urmă cu cinci săptămâni, în jurul datei de 3-4 iunie (vezi și Franz Babinger, *Mehmed the Conqueror and his Time*, ediție William C. Hickman (Princeton, 1978), 204-207).

⁷³ Spunem *transilvan* și nu *ungar* din rațiuni care ar trebui să fie evidente în acest context.

⁷⁴ În august, luptele din Țara Românească erau crâncene (*Documente privind istoria României*, no. 2, 18-19). Dar balanța înclina deja în favoarea lui Radu (*Hurmuzaki*, XV-1, no. 99, p. 58). Este mai probabil că Vlad nu s-a retras abia în octombrie (Stoicescu, *Vlad Țepeș*, 127), ci spre 15 septembrie, când Matia era în Transilvania și se îndrepta spre sud.

⁷⁵ Aici, în vecinătatea amenințătoare a Brașovului, fostul domn nu avea însă prea mulți prieteni (vezi *Hurmuzaki*, XV-1, no. 100, 58; *Urkundenbuch*, VI, no. 3304, 135-136).

încet⁷⁷ spre Vlad, traversând Transilvania⁷⁸ dinspre nord spre sud⁷⁹. Regele a rămas peste o săptămână la Sibiu (23-30 septembrie)⁸⁰.

Apoi, s-a îndreptat spre Secuime, via Rupea (6 octombrie). Acolo fusese convocată o adunare a *prelaților, baronilor și nobililor regatului nostru* (adică, nu doar a elitelor transilvane).⁸¹ După vreo săptămână, Matia a petrecut o altă săptămână la Gheorghieni, la mijlocul lunii octombrie⁸². Era însoțit și de încercatul diplomat Albert Vetési, episcop

⁷⁶ Vezi aici neglijatele documente din *Urkundenbuch*, VI, no. 3389, 192; no. 3400, 200.

⁷⁷ De la Cenad (17 august), a mers la Oradea (27 august-1 septembrie). A ajuns, s-ar părea, după alte zece zile la Cluj (11 septembrie). Judecând după documentele regale păstrate de pe acest drum (Horvóth, *Itineraria*, p. 71), Matia s-a preocupat în special de probleme din Ungaria propriu-zisă, de exemplu de la Szeged, de unde plecase mai devreme (MNL-OL, *Diplomatikai Fényképgyűjtemény* (DF), [no.] 210919, 17 august). S-ar părea (vezi mai jos) că Matia obișnuia să ia decizii privitoare la locurile pe care le vizita, după plecarea din acestea (altfel spus, după o certă cumpănire). De exemplu, el a decis în favoarea bisericii parohiale a Clujului din Sibiu, la vreo nouă zile după plecarea din orașul său natal (Elek Jakab, *Oklevéltár Kolozsvár története*, I. [1166-1746] (Kolozsvár, 1870), no. 125, 128-129).

⁷⁸ Regele s-a oprit la Cluj (11-14 septembrie) și Turda (16-17 septembrie). Nici unul dintre actele emise și păstrate nu privește Transilvania propriu-zisă, ci orașul Kosice, din fostul fief al lui Jan Jiskra, și Comitatul Szolnok-ul Interior (MNL-OL, DF, 269434-269435, 270374; *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*, X. [1458-1468], editor Ernő Kammerer (Budapest, 1907), no. 178, 234-236; cf. Horváth, *Itineraria*, 71).

⁷⁹ De la Turda a ajuns după aproape o săptămână la Sibiu (Horváth, *Itineraria*, 71). Nu se cunosc însă acte regale emise din Alba Iulia, centrul episcopal al Transilvaniei. Din primăvară, relațiile dintre Matia și cancelarul său, cardinalul Dionisie Szécsi, arhiepiscop de Esztergom și primatul Ungariei, se înrăutățiseră iremediabil (Kubinyi, *Matthias Rex*, 70; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 211). Tot atunci, în aprilie, Pius al II-lea acceptase finalmente solicitarea lui Matia și îl numise drept episcop al Transilvaniei pe Nicolae, cel mai mic dintre frații Szapolyai. Nicolae îi lua locul polonului Matei Łabiszyni (1442-1461), ostil regelui huniad și de asemenea aliatul lui Nicolae Újlaki, formal reconciliat cu Matia (László Solymosi, „Mátyás király és a magyarországi főpapok”, *Emlékkönyv ifj. Barta János 70. születésnapjára*, editori Imre Papp, János Angi, László Pallai (Debrecen, 2010), 61-80). Deși episcopia Transilvaniei era sub autoritatea arhiepiscopiei de Kalocsa (condusă de Ștefan Várdai, cu care Matia avea, pe moment, o relație bună) și nu a celei de Esztergom, doar unul dintre actele păstrate din acea toamnă (*Diplome maramureșene*, no. 261, 345-348) ne îngăduie să bănuim că Matia s-a folosit de noul prelat în călătoria sa.

⁸⁰ Horváth, *Itineraria*, 71 (notele 338-339). S-a păstrat totuși un număr mic de acte (și nu în arhive transilvane), comparativ cu durată șederii. Ele sunt în special răsplăți pentru Blasiu Magyar. Acesta fusese alături de Huniazi inclusiv pe când Matia [...] *apud manus alienas in iniusta captivitate exstitit*[...]. Blasiu Magyar, viitor voievod al Transilvaniei (1472-1475), era la acea vreme căpitan al părților superioare ale Ungariei, adică al teritoriilor controlate anterior de Jan Jiskra (MNL-OL, DL 15772, DF 273224; 30 septembrie 1462).

⁸¹ În cuvintele actului regal: [...] *una cum nonnullis prelatibus baronibus et regni nostri nobilibus in oppido nostro Keuhalom parcium nostrarum Transsilvanarum constitutis et existentibus causasque regnicolarum nostrorum iusto iuris ordine discutentibus* [...] (*Diplome maramureșene*, no. 261, 345). Este greu de spus însă ce s-a discutat la acea „congregație” (*ad hoc?*).

⁸² Horváth, *Itineraria*, 71. Documentul din 14 octombrie (MNL-OL, DL 29515) este – în mod interesant – o reglementare hațegană (românească) de proprietate, implicându-l printre alții pe *Dionisie, fiul lui Vlad*. Actul din 19 octombrie 1462 (MNL-OL, DL 35992) este cel puțin la fel de interesant. Matia confirma deciziile lui Nicolae Újlaki în calitate de ban al Slavoniei (și de voievod al Transilvaniei) din 28 mai 1459, pe când acesta (numit *fidelul nostru, magnificul Nicolae de Újlak* la 1462) îl susținea pe Frederic contra lui Matia. Nicolae i-a fost și naș de botez unicului fiu al împăratului, Maximilian (I), născut pe 22 martie 1459.

de Cenad. Pe acesta, a trebuit să-l lase în urma sa⁸³. Pentru a calma tensiunile din rândul secuilor, Vetési a fost numit jude regal pentru scaunele Odorhei și Mureș, alături de priorul iohanit de Vrana⁸⁴, Toma Székely de Szentgyörgyi, fost ban al Slavonia, dar și vărul primar, pe linie paternă, al regelui Ungariei⁸⁵. Problemele din zonă par să fi fost numeroase⁸⁶. Regele „a dispărut” ulterior vreme de două săptămâni⁸⁷.

Matia „a reapărut” în Brașovul sășesc la început de noiembrie⁸⁸. A rămas sigur în Brașov până pe 3 decembrie⁸⁹. În acest răstimp, a avut loc *trădarea* lui Vlad. Pe 7 noiembrie⁹⁰, el i-ar fi promis lui Mehmed, aflat sigur în Țara Românească, pe 15 noiembrie⁹¹, capul lui Matia, Transilvania și chiar mai mult dacă sultanul îi redădea domnia⁹². Vlad a fost „reținut”⁹³ de Jan Jiskra, care-l însoțise la rândul său pe rege în Transilvania⁹⁴. Pe 3 decembrie, din Brașov, Matia a menționat pentru prima dată devastările provocate de Vlad în rândul sașilor, dar în Țara Făgărașului, unde aceștia se

⁸³ Székely *Oklevéltár*, I, no. 57, 98-99; Kubinyi, *Matthias Rex*, 71. De la 1459, Vetési, care căutase să rămână „echidistant” în conflictul dintre partida huniadă și cea regală (1452/1456-1457), era și episcop de Veszprém (V. Fraknoi, *Mátyás király magyar diplomatái* (Budapest, 1898), 32-51; fără însă vreo referire la misiunea din Secuime a episcopului).

⁸⁴ Ea devenea o „afacere – huniadă – de familie” (D. Salihović, „Pro sustentatione castrorum: The Role of the Hospitaller Priory of Hungary in King Matthias Corvinus’ Anti-Ottoman Defensive Policies, c. 1464-90”, *Journal of Medieval History*, XLVII/1 (2021), 89-118).

⁸⁵ *Magyarország világi archontológiája*, I, 58; Kubinyi, *Matthias Rex*, 29, 203. Tatăl lui Toma, Ioan, fusese căsătorit cu o nenumită soră (bună?) de a lui Iancu de Hunedoara.

⁸⁶ Pe lângă numărul mic de acte păstrate și pe lângă tensiunile limpezi care existau în acel context delicat, trebuie reținut că Vetési și Székely au apărut drept juzi regali abia pe 15 decembrie, mult după plecarea lui Matia din Secuime (*Székely Oklevéltár*, I, no. 57, 99).

⁸⁷ Horváth (*Itineraria*, 71, nota 343) a pus „disparația” regelui în legătură cu cazul Vlad. Subscriem la această idee, la care adăugăm însă „nuanța” moldavă prezentată mai jos.

⁸⁸ MNL-OL, DL 27049 (3 noiembrie 1462; Matia pentru fideli săi din – tocmai – comitatul Cluj); *Urkundenbuch*, VI, no. 3295, 126-127 (4 noiembrie 1462; Matia pentru conventul dominican din Brașov, dăruit deja de către Iancu), Horváth, *Itineraria*, 72, nota 344.

⁸⁹ *Urkundenbuch*, VI, no. 3304, 135-136 (3 decembrie 1462; Matia pentru coloniștii sași din Țara, adică Districtul Făgărașului, devastat de către Vlad); Horváth, *Itineraria*, 72.

⁹⁰ *Commentarii* (1614), XI.12, 297; *Commentaries*, V, 739-740. Scrisoarea lui Vlad către sultanul Mehmed al II-lea, păstrată doar în *Comentariile* „Memoriile” papei Pius al II-lea (în care epistola a fost inclusă cam la un an de la evenimentele din noiembrie 1462), a fost ultima oară publicată și tradusă în română în *Corpus Draculianum*, I-1, no. 61, 194-200.

⁹¹ *Stare srpske povelje i pisma*, I-2. *Dubrovnik i susedi negovi*, editor Ljubomir Stojanović (Beograd, 1934), 263. Tradus în franceză de Boško Bojović, *Raguse (Dubrovnik) et l'Empire Ottoman (1430-1520). Les actes impériaux ottomans en vieux serbe de Murad II à Selim Ier* (Paris, 1998), 231-232. Tradus în engleză și discutat de Al. Simon, *In the World of Vlad: The Lives and Times of a Warlord (=Forum: Rumänien, XLIII)* (Berlin, 2021), 242-245.

⁹² [...] *Dacă i-ar plăcea măriri împărăției tale, pot, spre răscumpărarea fărădelegii mele, să-ți dau în mâinile tale tot ținutul Transilvaniei, a cărei stăpânire dobândind, vei putea supune puterii tale toată Ungaria* [...] (am reprodus traducerea din *Corpus Draculianum*, I-1, no. 61, 199).

⁹³ Datorită scrisorilor amintite mai jos ale lui Pietro Tomasso (MDE, I, no. 108, pp. 172-173), reținerea lui Vlad trebuie să se fi produs până pe data de 26 noiembrie (inclusiv).

⁹⁴ Conform cunoscutului poem al lui Michael Beheim, scris cel devreme la peste jumătate de an (în iulie 1463?) de la căderea lui Vlad (Matei Cazacu, *Dracula*, Appendix, *Von ainem wutrich der hies Trakle waida von der Walachei* (Leiden-Boston, 2017), 317-346).

extinseră⁹⁵. Nu l-a numit însă *infidel ori fost voievod necredincios al Țării Românești*⁹⁶ pe Vlad.

Matia a pornit pe drumul de întoarcere spre Buda⁹⁷. Îl aducea cu el pe Vlad⁹⁸, dar și pe vechiul reprezentant al Venetiei în regat, Pietro Tomasso⁹⁹. Tomasso asistase și la decapitarea lui Ladislau și la arestarea lui Matia, în martie 1457¹⁰⁰, iar, în martie 1462, anunțase nunta lui Vlad cu *ruda apropiată* a regelui¹⁰¹. Din noiembrie, comunicațiile lui Tomasso cu *Serenissima* fuseseră întrerupte de Matia, pe care-l însoțise de la debutul călătoriei transilvane¹⁰².

II. Privilegiul regelui Matia pentru Scaunul Cașin

Pe drumul de întoarcere, din Mediaș, și nu din Secuime¹⁰³, Matia a emis cunoscutul său privilegiu pentru scaunul secuiesc Cașin¹⁰⁴. Decizia sa a fost confirmată în repetate

⁹⁵ *Hurmuzaki*, XV-1, 58 (reeditat în *Urkundenbuch*, VI, 135-136).

⁹⁶ Din acest motiv, am folosit „reținere” și nu „arestare” în raport cu Vlad. Amintim aici formularea venetă: [...] *casum retentionis Draguli olim Vaiuode* [...] (MDE, I, no. 108, 172).

⁹⁷ Horváth, *Itineraria*, , nota 346. Matia a plecat spre Sighișoara, unde el sigur s-a aflat pe data de 8 decembrie (MNL-OL, DF 257647; acest „act hunedorean” ar merita o analiză specială, datorită numărului mare de confirmări). A doua zi, regele era deja la Mediaș.

⁹⁸ Este ideea general acceptată, eminent pe baza poemului lui Beheim. Subiectul ar trebui redeschis plecând tocmăi de la opera acestuia și contextul în care ea a fost redactată între 1463 și 1465 (vezi astfel Samuel Pakucs Willcocks, „Michel Beheim's Dracula Song as a Dark Mirror for Princes”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXV (2007), 183-196; Samuel Pakucs Willcocks, „The Image of the Prince in the Fifteenth Century: Ladislau, Władysław and Vlad in the Songs of Michael Beheim”, *New Europe College Yearbook*, X (2014), 309-334).

⁹⁹ *Corpus Draculianum*, I-2, 199. Ambasadorul era probabil fiul eruditului medic Pietro Tomasso/ di Tommasi, un apropiat de al lui Bernardino da Siena și de al lui Lauro Querini (Susan Connell, „Books and their Owners in Venice, 1345-1480”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, XXXV (1972), 163-186; Margaret L. King, *Venetian Humanism in an Age of Patrician Dominance* (Princeton, 1986), 434-436).

¹⁰⁰ Archivio di Stato di Milano, Milano, Archivio Ducale Sforzesco, Missive, reg. 38. 1457-1459, f. 68^{r-v} (15 martie 1457). Raportul acesta a fost omis atât de către Vikentij Makușev (din *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis deprompta, collecta atque illustrata*, I-2. *Genua, Mantua, Mediolanum, Panormus et Taurinum*, (Belgrade, 1882), cât și mai apoi de Nicolae Iorga (deopotrivă din *Acte și fragmente privitoare la istoria românilor*, III. [1399-1499] (București, 1899), și din *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVIe siècle*, V. 1453-1475 (Bucarest, 1914).

¹⁰¹ Bianu, „Ștefan cel Mare”, 34-35; *Corpus Draculianum*, I-2, 204-207.

¹⁰² Pe 15 ianuarie 1463, senatul venețian i-a confirmat lui Tomasso că primise (de curând) scrisorile sale din 1, 3 și 26 noiembrie, în care erau prezentate și împrejurările arestării lui Vlad. Aceste scrisori fuseseră oprite până atunci de către Matia, care, la rândul său, îi scrisese republicii, explicându-i ce se petrecuse (MDE, I, no. 108, pp. 172-173; *Listine*, X, no. 229, p. 230; traducere în română: *Corpus Draculianum*, I-2, 224-225). Judecând după itinerariul lui Matia (Horváth, *Itineraria*, 71), scrisorile blocate trebuie să fi fost trimise din Brașov, unde Matia ajunsese – astfel – probabil deja pe 1 noiembrie 1462.

¹⁰³ S-ar confirma astfel practica regelui de a nu lua decizii „pe loc”, ci doar după un răgaz. Am putea presupune că el a procedat la fel în cazul reținerii lui Vlad. Nu s-a grăbit. După Beheim, i-ar fi întins o capcană voievodului (Cazacu, *Dracula*, Appendix, 345-346)

¹⁰⁴ Korde, „A kozepkori szekelyseg”, 33-34; Botar, „Szépvíz a középkorban”, 79-80. Pentru literatura (maghiară) mai veche: Ana Dumitran, Antal Lukács, „Privilegiile scaunului Cașin”, *Mediaevalia Transilvanica*, IV/1-2 (2000), 5-27 (precizăm că în anexa documentară a studiului drept număr I a fost

rânduri: (1) de regele Ungariei Vladislav al II-lea Jagiello (4 septembrie 1515)¹⁰⁵, (2) de regele – ales – al Ungariei, Ioan al II-lea Sigismund Szapolyai [1568-1570]¹⁰⁶, (3) de voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory (18 august 1571)¹⁰⁷, (4) de voievodul Transilvaniei, Cristofor Báthory (23 septembrie 1580)¹⁰⁸, (5) de principele Transilvaniei, Sigismund Báthory (29 noiembrie 1589)¹⁰⁹, (6) de „guvernatorul” Transilvaniei, Mihai Viteazul (9 februarie 1600),¹¹⁰ (7) de principele Transilvaniei, Gabriel Báthory (20 iulie 1613)¹¹¹, (8) de principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen (26 august 1626)¹¹².

Seria întăririlor vorbește de la sine despre valoarea majoră a actului de la Matia Corvin și atrage atenția asupra „naturii” documentului. Prin el era garantată existența Scaunului Cașin. Pe acesta, Scaunul secuiesc vecin al Ciucului căuta – *nunc* (adică „mai nou”) la 1462 – să-l absoarbă cu forța¹¹³.

Documentul în sine este o ciudățenie¹¹⁴. Matia invocă hotărâri luate de Sigismund de Luxemburg (poate pe la 1395)¹¹⁵ fără a le „cita” (nu le copia și insera drept

trecut privilegiul de la Sigismund de Luxemburg la care Matia s-a referit în actul de la 1462, privilegiul care a fost probabil emis după sau înaintea campaniei regale ungare din Moldova de la 1395).

¹⁰⁵ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Covasna, Kászón szék levéltára [Arhiva Scaunului Cașin], no. 1 (pentru fotocopia ante 1989: MNL-OL, DF 278748). Omis atât din ediția *Székely Oklevéltár*, I (no. 163, 194-196) a transumptului documentului emis de Matia Corvin pe 9 decembrie 1462, din Mediaș, cât și din volumele ulterioare de completare a seriei: III (*1270-1571*) și VIII. (*1219-1776*, editor Samu Barabás (Budapest, 1934). Actul lui Vladislav al II-lea Jagiello din 1515 a fost menționat în Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. III, 17 (cu precizarea că nu i se cunoaște locul de păstrare).

¹⁰⁶ Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. IV, 18. Documentul, care nu s-a păstrat, a fost amintit în privilegiul emis de Ștefan Báthory chiar la începutul domniei sale (no. V).

¹⁰⁷ Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. V, 18-19. Documentul a fost emis exact în ziua în care Ștefan Báthory a primit de la Poartă confirmarea domniei (adică firmanul). Noul principe a menționat actele emise anterior de către regii Matia și Vladislav pentru secuii din Scaunul Cașin. A fost ultimul principe care i-a amintit pe nume pe cei doi regi.

¹⁰⁸ Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. VI, 20-21. Fratele principelui Ștefan, ales rege al Poloniei (1576), și locotenentul său transilvan s-a referit doar la actul acestuia din 1571, fără a mai pomeni documentele vechilor regi ai Ungariei de la 1462 și 1515.

¹⁰⁹ Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. VII, 21-22. Sigismund, fiul lui Cristofor, a pomenit numai documentele lui Cristofor și ale lui Ștefan Báthory (în această ordine).

¹¹⁰ Documentul nu se găsește în colecția „secuiană” din arhiva Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, publicată în Dumitran-Lukács, „Privilegiile” (aici – în schimb – sub no. VIII, 22-23, se găsește scutirea acordată secuilor din Scaunul Cașin de către Gabriel Báthory pe 10 mai 1608, în care se făcea referire doar la actele vechilor principii ai Transilvaniei în favoarea acestor secuii, nu și la documentele regilor Matia și Vladislav). Actul emis de Mihai a fost în schimb menționat (precum toate celelalte aflate acum în colecția de la Alba Iulia) în ediția *Székely Oklevéltár* (I, no. 163, p. 196) a actului lui Matia

¹¹¹ Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. IX, 23-24. Gabriel s-a referit generic la actele de la vechii regi ai Ungariei și punctual (și prin transumpt) la cel din anul 1571.

¹¹² Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. X, 25-26. Celălalt Gabriel a pomenit actele de la Ștefan și Gabriel Báthory (1571 și 1613). Nu i-a amintit și pe regii Ungariei.

¹¹³ Zs. Jakó, „Evoluția societății la secuii în secolele XIV-XVI”, *Răscoala secuilor din 1595-1596. Antecedente, desfășurare și urmări*, editori Samu Benkő, László Demény, Károly Vekov (București, 1978), 29-36; Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, 10-11.

¹¹⁴ Inclusiv originalul, păstrat astăzi la Alba Iulia (Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. II, 16-17, prezintă numeroase rupturi, întregite după ediția din *Székely Oklevéltár*.

transumpt<uri> în actul dat la Mediaș¹¹⁶). Actul în sine s-a păstrat – cu adevărat¹¹⁷ – în transumpt în confirmarea deciziei lui Matia de către nedoritul său urmaș, Vladislav al II-lea Jagiello (4 septembrie 1515)¹¹⁸.

Domnia acestuia, aproape de capăt, cunoscuse multe probleme din cauza secuilor¹¹⁹. Confirmarea emisă de Vladislav a fost astfel întărită de elitele ecleziastice și seculare ungare¹²⁰. Fusese acordată la intervenția cardinalului Toma Bakócz, arhiepiscop de Esztergom¹²¹. Tocmai se încheiase Congresul de la Viena (iulie 1515)¹²². Casele de Habsburg și Jagiello își reglementaseră matrimonial forțele¹²³. Se împlinise un an de la zdrobirea răscoalei secuului Gheorghe Doja¹²⁴. Ea fusese stărnită de cruciada antiotomană predicată de Bakócz¹²⁵. Fusese acordată fiului de iobag din Ardu drept

¹¹⁵ Contextul la Radu Manolescu, „Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)”, *Analele Universității București. Istorie*, XV (1965), 65-72; Marius Diaconescu, Erika Kató, „Incursiunea moldovenilor în Maramureș, în 1395. Un aspect al relațiilor moldo-polone”, *Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol*, XXXII (1995), 147-155.

¹¹⁶ Pentru practica transumptului, a se vedea aici Andras W. Kovács, „Vármegyei jegyzőkönyv és vármegyei pecsét a középkori Erdélyben?”, *Certamen*, IV/1 (2017), 271-285.

¹¹⁷ În Secuime, Matia a procedat „în maniera” domnilor Țării Românești. El a afirmat că a văzut, că a avut în mâinile sale actul (actele?) de la Sigismund. Pe acesta însă, scribul/ scribii care-l însoțiseră în Transilvania pe Matia nu l-a/ nu l-au mai copiat. În comparație, cazul hrisoavelor Câmpulungului „din anii 1300” și al întăririlor acestora, emise de către domnii din secolul al XVII-lea, poate fi util (Alexandru Ciociltan, „Colonizarea germană la sud de Carpați”, *Revista Istorică*, NS, XXII/5-6 (2011), 431-460).

¹¹⁸ MNL-OL, DF 278748. [disponibil online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters>].

¹¹⁹ Pe lângă răscoala lui Gheorghe Doja, a se vedea prăbușirea voievodului Ștefan Báthory la 1492-1493 (R. Horváth, T. Neumann, *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró működése. 1458-1493* (Budapest, 2012), 153-154), expediția din Moldova a voievodului Bartolomeu Drágffy la 1497 (T. Neumann, „Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején”, *A Szilágyság és a Wesselényi család (14-17. század)*, editori Géza Hegyi, Andras W. Kovács (Kolozsvár, 2012), 213-236) ori agitațiile de la moartea lui Ștefan al III-lea în 1504 (*Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia (=Fontes Rerum Transylvanicarum*, IV, VI), editor Endre Veress, I. 1468-1540 (Budapest, 1914), no. 58, 71).

¹²⁰ MNL-OL, DF 278748. [...] *Datum per manus reverendissimi in Christo patris Domini Thome* [...]. Pentru titulatura extinsă a cardinalului, arhiepiscopului și cancelarului, vezi mai jos.

¹²¹ MNL-OL, DF 278748. Amintim câteva nume de dregători: Emeric Perényi, palatinul Ungariei, Ioan Szapolyai, voievodul Transilvaniei, Petru de Sankt-Georg-Bozyn, judele curții regale, dar și pahamicul Ioan Drágffy, fiul lui Bartolomeu. Dintre prelați, pe lângă Bakócz, sunt de reținut arhiepiscopul de Kalocsa (Gheorghe Frangepane) și episcopii de Eger (Ippolite d'Este), de Oradea (Francisc Perényi) sau de Transilvania (Francisc Várdai).

¹²² *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*, editori Bogusław Dybaś, István Tringli (Budapest, 2019), cu precădere studiile lui Géza Dávid, Pál Fodor, Tibor Neumann, Bence Péterfi ori Janusz Smolucha.

¹²³ Cu accent pe părțile estice ale Ungariei, vezi aici Piotr Tafilowski, „The Ottoman Threat in the Age of the Congress of Vienna”, Manfred Hollegger, „Im Osten nichts Neues? Kernräume der Politik Maximilians I.”, și I. Tringli, „Der Weg des ungarischen Hofes zur Doppelheirat 1515”, în *Das Wiener Fürstentreffen von 1515*, 105-124, 125-148, 235-260.

¹²⁴ Vezi și studiile semnate de Pál Ács, Gabriella Erdélyi, Márta Fata, Farkas Gábor Kiss sau Gergely Tóth din volumul *Armed Memory: Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450-1570)* (=Refo 500, XXVII), editor G. Erdélyi (Göttingen, 2016).

¹²⁵ A se vedea mai ales Norman Housley, „Crusading as Social Revolt: The Hungarian Peasant Uprising of 1514”, *The Journal of Ecclesiastical History*, XLIX/1 (1998), 1-28.

compensație – otrăvită, se poate spune – pentru pierderea alegerilor pontificale din 1513¹²⁶.

Istoria confirmării documentului sigilat de Matia la Mediaș în decembrie 1462 pare mai interesantă decât cea a emiterii sale¹²⁷. Să ne concentrăm însă pe contextul lunii decembrie 1462 și mai ales pe poziția, apăsată menționată în documentul de la Matia, a Scaunului Cașin¹²⁸: [...] *acest scaun al Cașinului este așezat lângă Țara noastră a Moldovei* [...] ¹²⁹. Pentru conținutul „explicit” al actului, mențiunea prisosea¹³⁰. Era însă vitală într-o vreme în care, încă din anii 1300¹³¹, Secuimea și a ei vecină Țară de Jos a Moldovei erau țări(șoare) între Ungaria și Moldova.¹³² Ele și-au schimbat stăpânii, în fapt¹³³ sau doar în gând¹³⁴, până în primăvara anului 1471¹³⁵. Atunci (după răscoală

¹²⁶ Vezi astfel și N.C. Tóth, „Az 1514. márciusi országgyűlés. Politikatörténeti események Magyarországon a parasztháború kitöréséig”, *Keresztesekből lázadók: Tanulmányok 1514 Magyarországról*, editori N.C. Tóth, T. Neumann (Budapest, 2015), 31-79.

¹²⁷ Considerația poate fi extinsă la ansamblul întregii Ungarii jagiellone și a totuși foarte numeroaselor documente păstrate din anii 1490-1526 (vezi Martyn Rady, „Fiscal and Military Developments in Hungary during the Jagiello Period”, *Chronica*, XI (2011), 86-99).

¹²⁸ Vezi și Székely *Oklevéltár*, I, no. 219, 297; Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, 9-10. În veacul al XVI-lea (a doua jumătate), s-a răspândit tradiția că secuii din Scaunul Cașin și-au câștigat privilegiile când Sigismund de Luxemburg a vrut să meargă în companie în Moldova. Adică, secuii și-au condiționat susținerea de acordarea unui set de libertăți.

¹²⁹ Székely *Oklevéltár*, I, no. 163, 194 (1515); Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. II, 16 (1462). În latină: [...] *ipsa Sedes Kazon prope terram nostram Moldaviensem sita est* [...].

¹³⁰ Condiționarea moldavă a libertăților Cașinului este eminentemente rezultatul a două situații complet diferite de cea de la 1462: (1) a campaniei lui Sigismund de la 1395 și (2) a tulburărilor cunoscute de Secuimea mai ales în anii 1560. Dacă această condiționare era valabilă (și) în decembrie 1462, ea ar fi fost neîndoielnic mult mai apăsată menționată de Matia, dat fiind și contextul *valah* din vara și toamna aceluși an. Sub 1462, o condiționare moldavă a Secuimii poate fi „obținută” însă, urmându-l pe Pius al II-lea (vezi mai jos).

¹³¹ Alexandru Simon, „Principele Dominic, secuii și Țara de Jos a Moldovei”, *Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol*, LI (2014), pp. 59-76. Vezi recent și Ambrus Miskolczy, *A román középkor időszéri kérdései. Régi-új viták és közéletések* (Budapest, 2021), 204, 222.

¹³² Șerban Papacostea „Moldova: desăvârșirea unui stat, Țara de Sus și Țara de Jos”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXIX (2011), 9-25. În raport cu primele decenii ale secolului al XVI-lea, a se vedea acum și Liviu Pilat, „Misiunea lui Jan Ossolinski și problema Țării de Jos la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare”, *Analele Putnei*, IX/1 (2013), 53-58.

¹³³ Vezi în special (în ambele cazuri) anexele documentare la Șerban Papacostea, „Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XVe siècle: l'expédition de Matia Corvin en Moldavie (1467) à la lumière d'une nouvelle source”, *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII/6 (1969), 967-979; Alexandru Simon, „Valahii la Baia. Regatul Ungariei, Domnia Moldovei și Imperiul Otoman în 1467”, *Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol*, XLVI (2009), 125-150.

¹³⁴ Alexandru Simon, „Despre speranțele bizantine și transilvane ale Casei de Jagiello: de la începutul anilor 1470 la sfârșitul anilor 1490”, *Studia Universitatis Cibinensis. Historia*, XIX (2020), 105-113. Chiar și după înțelegerea de la 1471 dintre Matia și Ștefan și eșecul campaniei polone din Ungaria din același an, Cazimir al IV-lea mai credea că secuii îl vor abandona pe Matia și, prin Ștefan, îl vor accepta pe monarhul jagiellon drept rege al lor (pe lângă filele, subiective în bună măsură, ale lui Jan Długosz, vezi, de pildă, actele din 1472-1473 publicate de către Aleksander Jabłonowski, *Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i listy (=Źródła Dziejowe*, X) (Warszawa, 1878), Anexă, no. 8, 30; Felix Priebatsch, *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, 1470-1486 (=Publikationen aus den Königlichen Preußischen Staatsarchiven*, LIX), I. 1470-1474 (Leipzig, 1894), no. 660, 555-556).

ungară așezată în Transilvania și campania în replică a lui Matia din Moldova, tot la 1467)¹³⁶, Matia și Ștefan al III-lea au ajuns la „acordul de la Cluj”¹³⁷. Privite din perspectiva schimbătoarei vecinătăți cu Moldova¹³⁸, libertățile Scaunului Cașin apăreau drept naturale. Erau justificate prin însăși locația scaunului¹³⁹.

S-ar putea presupune¹⁴⁰ că măcar „precizarea moldavă” de la 1462 a fost rodul unei intervenții de a lui Bakócz de la 1515¹⁴¹. La 1497, acesta fusese „prins” în *conspirația* anti-jagiellonă a lui Maximilian I de Habsburg, încă în viață la 1515, și Ștefan al III-lea († 1504)¹⁴². La 1517, la moartea urmașului lui Ștefan, Bogdan al III-lea, și cu doi minori

¹³⁵ Pentru compromisul ungaro-moldav, vezi Papacostea, „Politica externă”, 20-21.

¹³⁶ I.-A. Pop, Al. Simon, „The Venetian and Walachian Roots of the Ottoman-Hungarian Truce of 1468: Notes on Documents in the State Archives of Milan”, în *The Italian Peninsula and Europe's Eastern Borders. 1204-1669* (=Eastern and Central European Studies, I), editori Iulian-Mihai Damian, I.-A. Pop, Mihailo Popovic, Al. Simon, New York – Oxford – Basel – Frankfurt-am-Main – Wien, 2012, pp. 283-302 (în primul rând Anexa, no. III).

¹³⁷ Să notăm astfel din nou insistența cu care revenirea lui Matia în Transilvania la 1471 a fost negată de către Richárd Horváth în *Itineraria*, 93-94 (pentru critică, vezi Ioan-A. Pop, Alexandru Simon, „Ungaria et Valachia: promisiunile valahe ale Republicii Sfântului Marcu din anii 1470”, *Revista Istorică*, NS, XXV/1-2 (2015), 3-66).

¹³⁸ Aparent, de dinaintea modificărilor aduse pe ambii versanți ai Carpaților Orientali de conflictele de la 1467, exista o „fluiditate reglementată”, o reciprocitate în zonă (vezi și Alexandru Simon, „Gibt es eine orthodoxe Form von Terra Christianorum? Über die Orthodoxen in Ungarn und die Katholiken in der Moldau”, *Corviniana*, XIV (2021), 31-62).

¹³⁹ Ceea ce ne reduce la problema, amintită mai sus, a condiționării moldave a Cașinului, (Re)Apare astfel limpede nevoia de a distinge între momentul Mediaș, 9 decembrie 1462 (cel al emiterii documentului de către Matia, la aproape o lună și jumătate după plecarea sa din Secuime) și raționamentele, logice de altminteri, care i s-au asociat actului în timp.

¹⁴⁰ Cunoașterea istoriei Secuimii a fost influențată de o serie de surse cel puțin îndoielnice. Unele dintre ele au fost – involuntar (se poate spune) – chiar pro-românești (a se vedea de pildă Gusztáv Hermann Mihályi, *Cronici și documente controversate privind istoria seculor. Fragmente și interpretări* (Cluj-Napoca, 2017), 47-64). Din acest motiv, apare o sumă de întrebări. Ele pot apărea drept ofensatoare. Sunt însă necesare pentru – cel puțin – contextualizarea unui document (delicat) păstrat „doar” într-un transumpt (delicat). În cazul de față, îndoielile sunt generate totuși mai ales: (1) de cariera lui Toma Bakócz și (2) de absența din istoriografie a publicării în 2002 a originalului actului lui Matia din 1462.

¹⁴¹ Reamintim că Bakócz fusese deja acuzat – cu mare temei – de falsificare de documente de către o parte a elitei ungare. Asemenea acuze au fost tot mai comune în special după anii 1513-1514, fiind răspândite cu precădere de raguzanul Ludovico Tubero (Ludovik Crijević Tuberon), foarte ostil și față de orice și oricine era legat – cumva – de *getul* Matia (*Commentariorum de rebus suo tempore nimirum ab a. 1490 usque ad a. 1522 in Pannonia et finitimis regionibus gestis libri XI*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, editor Johannes Georg Schwandtner, II (Wien, 1746), 107-381, la 113, pentru Matia, 288, pentru Bakócz).

¹⁴² Vezi în acest sens, cel mai recent, Ioan-A. Pop, Alexandru Simon, „Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului” (I-II), *Transilvania* (Sibiu), NS, V/1 (2021), 21-42; 2, 60-78 (principala sursă, adică raport, s-a păstrat în arhiva ramurii slovace a familiei Erdödi/ de Ardud). Este posibil ca, la peste jumătate de veac de la emiteria de către monarhul huniad a actului din Mediaș, pentru Toma Bakócz, [...] *Tituli Sancti Martini in Montibus Sacrosancte Romane Ecclesie Presbiter Cardinalis Strigoniensis ac Patriarche Constantinopolitani* [...], *Daciam, Sueciam et Norvegiam Regna legati de latere* [...] și [...] *compatris nostri charissimi* [...], conform documentului de la Vladislav al II-lea Jagiello din toamna lui 1515 (MNL-OL, DF 278748), subiectul Cașin-Matia de la sfârșitul anului 1462 să fi însemnat și altceva. O cercetare specială s-ar impune în opinia

(Ludovic al II-lea și Ștefan al IV-lea) pe tronurile de la Buda și Suceava, cardinalul a căutat să aranjeze soarta transilvană a Moldovei¹⁴³. La 1515, amintirea lui Doja, cel răpus de rivalul lui Bakócz, Ioan Szapolyai, voievodul Transilvaniei¹⁴⁴, era totuși încă prea puternică pentru ca prelatul¹⁴⁵ să-și poată permite falsuri, cu rol decisiv, în Secuime, exact într-un conflict intern secuiesc între Scaunele Ciuc și Cașin¹⁴⁶.

Dacă „s-a umblat la documente”, aceasta s-a petrecut sub Matia la 1462, tot într-o vreme tulbure, inclusiv în interiorul Secuimii¹⁴⁷. Acțiunea ar fi vizat astfel „necitatele” decizii ale regelui Sigismund de Luxemburg¹⁴⁸. Din aceste cauze, practic aceleași motive în esență precum în cazul lui Bakócz la 1515, formularea *Țara noastră a Moldovei* nu putea fi rodul dorinței huniade, ci trebuia să exprime, pe 9 decembrie 1462, o realitate acceptată de secuii¹⁴⁹. Deja, pe 21 noiembrie, secuii fuseseră obligați, din Turia, de lângă

noastră, pornind de la încoronarea lui Matia cu Sfânta Coroană a Ungariei la 1464, baza legală – inclusiv sub Jagielloni – a domniei sale.

¹⁴³ A se vedea aici Marius Diaconescu, „Peșitorii nepoatei lui Ștefan cel Mare în 1517. Despre căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Bartolomeu Drágfi”, *Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol*, XLIX (2012), 55-70; Alexandru Simon, „Descrerea Moldovei sub Bogdan III și ridicarea Țării Românești sub Neagoe Basarab”, *Sfântul voievod Neagoe Basarab: citor de biserici și cultură românească*, editor Nicolae-Cristian Cădă (București, 2012), 431-460.

¹⁴⁴ T. Neumann, „Bulgária – Erdély – Temesvár”, *Keresztesekböl lázadók*, 103-154.

¹⁴⁵ Pentru atitudinea lui Toma Bakócz după 1513-1514, vezi G. Erdélyi, „Tales of Immoral Friars: Morality and Religion in an Early Sixteenth-Century Hungarian Town”, *Social History*, XXXIV/32 (2009), 184-203 (cu precizarea că acest caz, soluționat în 1517, a avut loc în vestul, nu în estul regatului ungar, mai precis la Körmend, târg de la hotarul cu Austria, obținut prin fals de Bakócz la 1496); G. Erdélyi, *Negotiating Violence: Papal Pardons and Everyday Life in East Central Europe (1450-1550)* (Leiden – Boston, 2018), 175-179).

¹⁴⁶ Vezi și Korde, „A középkori szekelység”, 33; Botar, „Szépvíz a középkorban”, 80.

¹⁴⁷ Aceasta ne reduce la problema implicării priorului – ioanit – de Vrana în Secuime la 1462, dincolo de numele acestuia și de înrudirea sa cu regele. Raporturile (sub)montane de la hotarul dintre Ungaria și Moldova par să fi fost sensibil mai compexe, și din punct de vedere ioanit (vezi Ștefan S. Gorovei, „La începuturile orașului Bacău”, *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987), 265-283; Ștefan S. Gorovei, „Orașe, orașeni, viață orașenească. Reflecții fragmentare”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXXIX (2021), 117-157).

¹⁴⁸ Întrebarea/ întrebările care trebuie pusă/ puse este/sunt: (1) de ce drepturile primite de la Sigismund nu i-au fost înaintate spre întărire lui Iancu pe când era regent al Ungariei?/ (2) de ce Iancu nu a fost pomenit în decembrie 1462 de Matia, dacă libertățile Cașinului „de la Sigismund” i-au fost înaintate spre confirmare? Din nou răspunsul/ răspunsurile s-ar putea lega de posesia asupra Sfintei Coroane pe care, sigur prin confirmarea deciziei lui Sigismund, Matia și-o aroga la sfârșitul tulburului an 1462 (pentru Iancu și Secuime, în anii 1440 cu precădere, a se vedea și Adrian Ioniță, Beatrice Kelemen, Alexandru Simon, *AL WA: prințul negru al Vlahiei și vremurile sale (=Minerva, III, 14)* (Cluj-Napoca, 2017), 699-703).

¹⁴⁹ Dacă Moldova lui Ștefan nu ar fi fost de partea regelui Matia, o formulare de tipul *pro recuperatione <terrae nostrae Moldaviae>* ar fi întărit – prin prisma poziției scaunului Cașin – și mai mult drepturile de care acesta trebuia să beneficieze. Ca exemplu de formulare, amintim, în acest context, o exprimare din scrisoarea trimisă, pe 1 martie 1460, Brașovului de pretendentul Dan (<re?>venit din tabăra lui Frederic în cea a lui Matia): [...] *pro nostra sustentatione ac recuperatione et acquisitione terrae nostrae praefatae* [...] (*Hurmuzaki*, XV-1, no. 92, 53; *Urkundenbuch*, VI, no. 3206, 72). Din perspectivă regală, reținem cuvintele lui Sigismund de Luxemburg din privilegiul acordat de acesta orașului Brașov pe 19 iunie 1427: [...] *pro recuperatione ac tuitione et conservatione partium nostrarum Transalpinarum* [...] (editat în *Székegy*

Cașin, de dregătorii speciali lăsați de Matia în urma lui în Secuime, să accepte trecerea – nestingherită – prin teritoriile lor a comerțului Brașovului cu Moldova¹⁵⁰.

III. *Thoenone dominus*

În condițiile reținerii lui Vlad al III-lea *Țepeș* – în numele lui Matia Corvin – de către Jan Jiskra (ante 26 noiembrie 1462)¹⁵¹, documentele „de la” hotarul secuiesc dintre Ungaria și Moldova, de la Turia (21 noiembrie 1462)¹⁵² și de la Mediaș (9 decembrie 1462)¹⁵³, au semnificații suplimentare secuiești și *valahe* (românești)¹⁵⁴. Acestea sunt relevate de cunoscuta prezentare făcută lui Vlad de către papa Pius al II-lea la vreun an de la aceste evenimente¹⁵⁵. Pius se arăta șocat de cruzimile comise de Vlad împotriva creștinilor¹⁵⁶, dar nu pomenea vreun cuvânt de măcelul făcut de voievod în rândul supușilor musulmani ai lui Mehmed, măcel bine cunoscut la Roma din martie 1462¹⁵⁷.

Asupritor și al neamului său, românii, urmașii coloniștilor romani, dar ajunși *mai barbari, decât barbari*¹⁵⁸, Vlad, un degenerat, dar unul atrăgător¹⁵⁹, fusese – după același suveran pontif – gata să-l trădeze pe Matia. Pius dădea „în transumpt” traducerea latină a scrisorii în slavonă¹⁶⁰ trimisă de voievod sultanului pe 7 noiembrie 1462, din *Rhotel*

Oklevéltár, III (1890), no. 438, 45; *Hurmuzaki*, XV-1 (1911), no. 18, 14; *Urkundenbuch*, IV. 1416-1437, editor G. Gündisch (Hermannstadt, 1937), no. 2010, 296.

¹⁵⁰ *Urkundenbuch*, VI, no. 3330, 130-132. Actul, emis de juzii regali (speciali), în frunte cu Nicolae Bodó, prepozitul de Alba și secretarul cancelarului regal, a fost publicat pentru prima oară în *Székelly Oklevéltár*, V. 1296-1603, editor Lajos Szádeczky (Budapest, 1896), no. 910, 19. Subiectul s-ar cuveni dezvoltat, atât sub raport secuiesc, cât și sub cel moldav.

¹⁵¹ Este data ultimului raport a lui Tomasso, „poprit” de Matia (MDE, I, no. 108, p. 172).

¹⁵² Ediții: *Székelly Oklevéltár*, I, no. 163, 194-196; Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, Anexă, no. II, 16-17. Nu cunoaștem ca aceste două acte să fi fost vreodată judecate împreună.

¹⁵³ Ediții: *Székelly Oklevéltár*, V, no. 910, 19; *Urkundenbuch*, VI, no. 3330, 130-132.

¹⁵⁴ A se revedea în acest cadru L. Nagy, „Genealogie der Familie Olachus: von Dracula bis Pál Esterházy”, *Nicolaus Olahus 450*, editor Emőke Rita Szilágyi (Wien, 2019), 65-81.

¹⁵⁵ În *Commentarii* (1614), XI.11-13, 296-288, „portretul” lui Vlad, cel arestat după 7 noiembrie 1462, a fost atârnat de papa Pius al II-lea între „cele” ale lui Albert al VI-lea de Habsburg († 2 decembrie 1463) și Ștefan Tomašević al Bosniei († 25 mai 1463), doar cel din urmă fiind indicat drept defunct prin refacerile aduse textului de către însuși Pius.

¹⁵⁶ Amintim astfel o formulare germană de epocă care se cuvine studiată pe mai departe. Vlad ar fi executat „fără discriminare” [...] *heiden, juden, cristen, ketzen und Wal<a>chen* [...] (Gabriele Annas, Christof Paulus, *Geschichte und Geschichten: Studien zu den ‚Deutschen Berichten‘ über Vlad III. Drăculea (=Monumenta Germaniae Historica, Studien und Texte, LXVII) (Wiesbaden, 2020), 203*). Doar *schismaticii* lipseau din această listă a victimelor.

¹⁵⁷ *Vezi și Corpus Draculianum*, I-2, no. 154, 281-282; no. 156, 288 (20, 30 martie 1462).

¹⁵⁸ *Commentarii* (1614), XI.12, 297. În cuvintele papei, inspirate probabil de aprecierile făcute la adresa geților de Ovidiu din exilul său pontic, „sintagma” era *barbariores barbaris*.

¹⁵⁹ [...] *Românul încă se irosește în închisoare. Este un bărbat înalț și frumos care pare demn să domnească. Atât de mult diferă înfățișarea oamenilor de sufletul lor* [...]. În originalul latin: [...] *Valachus adhuc in carcere delitescit, magno et honesto vir corpore, et cuius species imperio digna videatur; adeo sepe differt hominis ab animo facies* [...] (*Commentarii* (1614), XI.12, p. 297).

¹⁶⁰ Pentru „particularitățile” scrisorii (în *bulgară*, conform papei), vezi ultima oară Alexandru Simon, *In the World of Vlad*, 155-156. Reamintim aici doar datarea romană antică – republicană și imperială – a misivei: *septimo idus Novembris*. Datarea era folosită și de curia pontificală.

(?)¹⁶¹. Pe atunci, Matia se găsea la Brașov¹⁶² și Mehmed în țara *vlahilor* sau în drum spre aceasta (unde sigur se afla pe 15 noiembrie 1462)¹⁶³. Vlad, ruda – cel puțin prin alianță – a fiului lui Iancu (un fapt trecut sub tăcere de Pius)¹⁶⁴ ar fi expediat scrisori similare lui *bassa* (marele-vizir Mahmud Angelović)¹⁶⁵ și lui *Thoenone dominus*¹⁶⁶. Cel din urmă personaj a fost cel mai adesea neglijat în analiza cadrului de la 1462¹⁶⁷.

Identificarea acestui stăpânitor, corect spus (în traducere) a *stăpânului lui Thoenon*¹⁶⁸, este practic imposibilă, dacă nu se iau în considerare activitatea recentă (în raport cu anii 1462-1463) și stilul aparte al umanistului Enea Silvio Piccolomini/ Pius al II-lea)¹⁶⁹. Una din principalele surse de inspirație de la acea vreme ale lui Pius a fost Diodor din Sicilia. De *Biblioteca istorică* a acestuia papa se folosise din plin în recenta încheiată sa *De Asia* (1461)¹⁷⁰. Diodor îl menționase pe *Thoeno (Thynion)*¹⁷¹, stăpânul Siracuzei din Sicilia,

¹⁶¹ *Corpus Draculianum*, I-1, no. 61, 194-200. Locul de unde a fost trimisă scrisoarea (*Rhotel*) a fost identificat fie cu Cisnădie, lângă Sibiu (și în apropierea domeniilor soției lui Vlad, adăugăm noi), fie cu Rucărul, lângă Brașov (și în proximitatea lui Matia), adică în vecinătatea Pietrei Craiului (*Königstein*), unde, după Beheim, Jiskra l-ar fi arestat pe Vlad.

¹⁶² Horváth, *Itineraria*, 71-72. Pe 7 noiembrie, Matia era la Brașov de câteva zile bune.

¹⁶³ Bojović, *Raguse*, no. 29, 232; Alexandru Simon, *In the World of Vlad*, 244. Chiar dacă Vlad i-a trimis scrisoarea lui Mehmed și ea i-a parvenit sultanului, prezența acestuia în țara *vlahilor* pe 15 noiembrie, de unde a dat o poruncă pentru Raguză (vasală atât lui, cât și Budei), nu s-a datorat mesajului voievodului din 7 noiembrie. Ar fi fost nevoie de – cel puțin – două săptămâni între cele două scrisori, cea a lui Vlad către Mehmed și cea a sultanului către raguzani pentru ca Mehmed să treacă Dunărea în răspuns „la chemarea” lui Vlad (vezi și *Corpus Draculianum*, I-2, XXXV-XXXVI). Dacă scrisoarea din ziua de 7 noiembrie 1462 este autentică, atunci ea a fost trimisă de către Vlad după ce Mehmed revenise la *v<a>lahi*.

¹⁶⁴ Este indiscutabil faptul că Pius al II-lea a încercat să reducă cât a putut (i.e. cât i-a fost de folos) „daunele de imagine” aduse lui Matia de cazul Vlad. De Matia, papa avea nevoie în continuare, ca de altfel – se poate adăuga – și de Vlad. Prin soliile sale din Crimeea, atât din anul 1462, cât și din anul 1463, Vlad practic a transpus în practică planurile pontice ale lui Pius (vezi *Acte și fragmente*, III, 39-42; *Commentarii* (1614), XII.16, 327-328).

¹⁶⁵ Vezi Theoharis Stavrides, *The Sultan of Vezirs: The Life and Times of Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)* (Leiden-Boston-Köln, 2001), 183, 342. Sub anul 1462, pentru Mahmud și Vlad, a se vedea și Agostino Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo, vescovo di Dulcigno. Un umanista serbo dalmata del tardo Quattrocento. Vita e opere*, Appendix I, ediție Chiara Faraggiana (Roma, 1981), 78-146 [tratat din 1480-1481], la p. 133.

¹⁶⁶ De pildă, fără vreo explicație, Nicolae Iorga (*Studii și documente cu privire la istoria românilor*, III. *Fragmente de cronici și știri despre cronicari* (București, 1903), XXXI) „l-a echivalat” pe *Thoenone dominus* cu *Moldaviae dominus*, adică cu însuși Ștefan al III-lea.

¹⁶⁷ Generalizarea ideii că scrisoarea lui Vlad către Mehmed este un fals nu a ajutat nici ea.

¹⁶⁸ Din acest punct de vedere, intuiția lui Iorga (*Studii și documente*, III, XXXI) a fost în parte corectă: era vorba de *stăpânul* (domnul) *lui* (de) *Thoenon*, ca un domn al Moldovei.

¹⁶⁹ Ideile de mai jos au fost prezentate deja în Alexandru Simon, „The Pope, the Hunyadis and the Wallachians: The Curious Case of Pius II”, *Banatica*, XXX/2 (2020), 59-108.

¹⁷⁰ Margaret Meserve, „From Samarkand to Scythia: Reinventions of Asia in Renaissance Geography and Political Thought”, *Pius II, el più espeditivo pontefice. Selected Studies on Aeneas Silvius Piccolomini (1405-1464)*, editori Zweder von Martels, Arjo Vanderjagt (Leiden-Boston-Köln, 2003), 13-39 (Pius și *Bibliotheca Historica* a lui Diodor).

¹⁷¹ Vezi *Diodori Siculi Bibliothecae historicae libri qui supersunt*, ediție Peter Wesseling, IX, XXII.7 (*Strasbourg*, 1793), 296-297. Cazul lui Thoenon era faimos în vremea Renașterii datorită capitolului dedicat lui Pirus de Plutarch în *Vieți paralele*, operă pe care Enea a încercat să o imite (vezi acum, mai ales, *De Viris*

tyrannus Siculorum, aliatul și victima faimosului Pirus¹⁷². În anii 1400, secuii, despre care în „Memoriile” sale (*Commentarii*), altfel decât mai devreme în a sa *De Europa* (1458)¹⁷³, Enea (Pius) nu avea o părere prea bună¹⁷⁴ erau numiți *siculi*¹⁷⁵ și chiar socotiți coloniști (romani) din Sicilia¹⁷⁶, aflată sub stăpânirea lui Ferdinand de Aragon, regele Neapolelui, un fief papal de încredere la 1462¹⁷⁷. Era totodată și regatul în al cărui serviciu *atletul* Skanderbeg plecase în *condotta* în Italia, încheind pentru aceasta un armistițiu cu Mehmed al II-lea (mai 1461)¹⁷⁸. Pe când albanezul se întorcea acasă¹⁷⁹, după ce-i slujise

Illustribus and other biographical writings of Enea Silvio Piccolomini (Pope Pius II) [online], ediție Michael von Cotta-Schönberg (Generis, 2021). Tot din Diodor, din conflictul dintre Dromichete (Dromichaetes) al tracilor (și al geților) și Lisimah (Lysimachus) al Macedoniei (Peter Delev, „Lysimachus, the Getae and Archaeology”, *The Classical Quarterly*, NS, L/2 (2000), 384-401), Enea (Pius) pare să se fi inspirat copios deja în *De Europa* (1458), în prezentarea făcută geților, [...] *parte dintre care <astăzi> unii sunt numiți valahi, iar alții transilvăneni* [...] (Aeneas Silvius Piccolomini, *Europe (c. 1400-1458)*, ediție Robert Brown, Nancy Bisaha (Washington DC, 2013), 51-52, 67).

¹⁷² P.R. Franke, „Pyrrhus”, *The Cambridge Ancient History*, VII.2. *The Rise of Rome to 220 B.C.*, editori F.W. Walbank, A.E. Astin, M.W. Frederiksen, R.M. Ogilvie, A. Drummond (Cambridge, 1989)², 456-485 (cazul Thoenon nu este nici pe departe clar).

¹⁷³ Vezi *Europe*, 64. Enea nu era încă papă. De aceea și ironiile sale erau mai politicoase.

¹⁷⁴ *Commentarii* (1614), XII.16, 325; *Commentaries*, V, 796-797. În originalul latin, secuii erau [...] *genus hominum pauper, lacerum ac nudum, verum superbum et arrogans* [...]. Pe de altă parte, din punct de vedere tehnic, atât militar, cât și fiscal, secuii din descrierea papei Pius al II-lea (1463-1464) erau identici cu *valahii* din Țara Românească din raportul asupra Ungariei lui Matia, sosit la Milano în mai 1476 (vezi aici Șerban Papacostea, „Populație și fiscalitate în Țara Românească în secolul al XV-lea: un nou izvor”, *Revista de Istorie*, XXXIII/9 (1980), 1779-1786). Comparația între secui (1463-1464) și *valahi* (1476) ar merita aprofundată (câteva repere preliminare: Alexandru Simon, *In the World of Vlad*, 174-175).

¹⁷⁵ De exemplu: *Székeley Oklevéltár*, I, no. 45, 83-84; no. 53, 93. În raport cu cazul nostru secuiesc de frontieră ungaro-moldavă, amintim astfel *Acta Ioannis PP. XXII (1317-1334)* (=Fontes, III, 7-2), editor Aloisie L. Tăutu (Roma, 1962), no. 92, 182-183 (1327).

¹⁷⁶ C.A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians: A Critical and Analytical Guide* (Cambridge, 1953), 46-47, 103. Ideea a fost dezvoltată la sfârșitul anilor 1480 de Pietro Ransano, ambasadorul Neapolelui la Buda, episcop de Lucera și fost legat al lui Pius al II-lea. Lui Ransano i se datorează și următoarele note, altminteri cunoscute, despre Iancu de Hunedoara: [...] *Ioanne Huniate, Ianco vulgo cognominato* [...], precum și [...] *Ioannes, qui Ianco apud Italos est cognomen* [...] (*Epithoma rerum Hungaricarum id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus*, ediție Péter Kulcsár (Budapest, 1977), 29, 34).

¹⁷⁷ În 1462, tot de la 1458, rege al Neapolelui era, datorită sprijinului decisiv al noului papă (Pius al II-lea), fiul nelegitim al lui Alfonso al V-lea de Aragon, Ferdinand, viitorul socru al lui Matia (P.J. Jones, *The Malatesta of Rimini and the Papal State: A Political History* (Cambridge, 1974), 219-221). La 1447, pe când Enea Silvio Piccolomini era secretarul lui Frederic al III-lea de Habsburg, tatăl lui Matia, Iancu de Hunedoara, îi promisese prin tratat lui Alfonso al V-lea de Aragon că-l va întrona – împotriva intereselor și drepturilor Casei de Habsburg – rege al Ungariei cu sprijinul a 10 000 *de valahi* (Lajos Thallóczy, S. Barabás, *A Frangepan Család Oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, I. 1133-1453 (=Monumenta Hungariae Historica, I, 35) (Budapest, 1910), no. 344, 350).

¹⁷⁸ Vezi Fan Stylian Noli, *George Castrioti Scanderbeg (1405-1468)* [teză de doctorat (Boston University)] (Boston, 1945), 157; Oliver-Jens Schmitt, *Skanderbeg: noul Alexandru din Balcani* (Cluj-Napoca, 2014), 207-211. Subiectul a fost în general neglijat, deși Mehmed a profitat de armistițiul cu Skanderbeg (precum și de cel avut deja cu regele Matia) pentru a cuceri ultimul imperiu bizantin, cel al Trebizondei/ de Trapezunt (pe 15 august 1461).

¹⁷⁹ În mai 1462, Skanderbeg era – se pare – încă la Ragusa (Schmitt, *Skanderbeg*, 218).

pe Ferdinand de Aragon și pe Pius, sub al cărui nume tocmai apăruse celebra *Epistolă către Mahomet* (noiembrie 1461)¹⁸⁰, Vlad (*Ioan Dragula* după Pius), în prag de nuntă cu *sora* (?) lui Matia, l-a atacat pe sultan (ianuarie 1462)¹⁸¹.

Data fiind importanța dovedită a secuilor la 1462 atât pentru Matia, cât și pentru Vlad, încă din luna februarie a acelui an (reamintim că scrisoarea din București a lui Vlad către Matia s-a păstrat numai în două copii, ambele în miscellane piccolominiene, ambele de pe teritoriul Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană)¹⁸², identificarea lui *Thoenone dominus*, din povestea lui Vlad scrisă de Pius al II-lea, cu „stăpânul secuilor” se impune de la sine¹⁸³. Explicarea *Thoenone dominus*, adică „stăpânul lui Thoenon”, *id est* „stăpânul secuilor” ascundea și o morală din punctul de vedere al papei (ca de altfel întreaga redare pontificală a cazului lui Vlad al III-lea *Țepeș*)¹⁸⁴: „stăpânul lui Thoenon”, Pius îl trădase până la urmă pe tiranul Siracuzei¹⁸⁵. Cum deja și dregătoria de comite al secuilor era cumulată cu demnitatea de voievod al Transilvaniei (inclusiv Iancu de Hunedoara fusese și comite și voievod)¹⁸⁶, *Thoenone dominus* putea fi extrem de periculos pentru însuși regele Matia¹⁸⁷.

Identificarea lui *Thoenone dominus* al lui Pius al II-lea cu Ștefan al III-lea este foarte atrăgătoare¹⁸⁸ din perspectiva următorului deceniu, date fiind: (1) rebeliunea ungară centrată în Transilvania (1467)¹⁸⁹, (2) tot atunci, revolta secuilor împotriva lui Matia și răscoala *Țării de Jos* contra lui Ștefan¹⁹⁰, (3) bătălia de la Baia de la sfârșitul acelui an,

¹⁸⁰ Vezi Kenneth M. Setton, *The Papacy and Levant (1204-1571)* (= *Memoirs of the American Philosophical Society*, CXIV, CXXVI I, CLXI, CLXII), II. *The Fifteenth Century* (Philadelphia, 1978), 233, nota 11 (*epistola* este sigur ulterioară căderii Trebizondei); Luca D'Ascia, *Il corano e la tiara. L'epistola a Maometto II di Enea Silvio Piccolomini* (Bologna, 2003), 234.

¹⁸¹ Mai multe date în Alexandru Simon, „Imperator et dux: On the Churches and the Fortresses of Dracula”, *Studia Antiqua et Archaeologica*, XXVII (2021), suppl., 31-60.

¹⁸² Pentru copii, ediții și comentarii, vezi *Corpus Draculianum*, I-1, no. 23, 103-104.

¹⁸³ Poate, și asimilarea de către Iorga a lui *Thoenone dominus* cu Ștefan s-a bazat tot pe secui.

¹⁸⁴ Repetăm astfel încheierea capitoului dedicate de Pius lui Vlad (*Johannes Dragula*): [...] *Valachus adhuc in carcere delitescit; magno et honesto vir corpore, et cuius species imperio digna videatur. Adeo sepe differt hominis ab animo facies* [...] (*Commentarii* (1614), XI.12, 297).

¹⁸⁵ *Diodori Siculi Bibliothecae historicae libri*, 296-297; Franke, „Pyrrhus”, 481-482.

¹⁸⁶ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească*, 306-308, 420. Dintre nobilii de origine română, înaintea lui Iancu, comiți ai secuilor (dar fără a fi voievozi ai Transilvaniei) mai fuseseră Bălița, Drag și Ioan (1387-1390), urmașii lui Dragoș și Sas, foști voievozi – angevini – ai Moldovei. Descendentul și moștenitorul lor a fost voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Drăgffy, la rândul său și comite al secuilor (1493-1498). Doar hunedoreanul Ioan Ungur de Nădăștia (1467/ 1473) pare să fi fost singurul comite – de origine română – al secuilor nelegat prin familie de Moldova (vezi aici și Kovács, „Arhondologia voievozilor”, p. 242).

¹⁸⁷ Nu trebuia uitat că marea speranță a lui Enea fusese Ladislau al V-lea *Postumul*, călăul lui Ladislau de Hunedoara și temnicierul lui Matia (Klára T. Pajorin, „La pietà di Pio. Ladislao Postumo nella corrispondenza di Enea Silvio Piccolomini”, *Pio II nell' epistolografia del Rinascimento*, editor Luisa Rotondi Secchi Tarugi (Firenze, 2015), 23-32).

¹⁸⁸ Vezi în schimb Ovidiu Cristea, „*The Friend of My Friend and the Enemy of My Enemy*”, 262.

¹⁸⁹ A se vedea Kubinyi, „Erdély”, 67, 71; Ioan Drăgan, *Nobilimea românească*, 65, 89-90.

¹⁹⁰ Șerban Papacostea, „Un épisode”, 977-979; Aurel I. Pop, Alexandru Simon, „The Venetian Roots”, 297-302.

unde, după Antonio Bonfini¹⁹¹, un secuî l-a avertizat pe Matia asupra atacului moldav¹⁹², (4) reconcilierea de la Cluj dintre Matia și Ștefan (1471)¹⁹³, (5) pretențiile poloneze, chiar și după acest acord, de a-i controla pe secuî, și până și Transilvania, prin Ștefan¹⁹⁴, sau (6) prezența, în linia întâi moldavă, a secuîlor în ianuarie 1475 la bătălia de la Vaslui cu *turcii*¹⁹⁵. Dacă urmăm logica expunerii pontificale, Ștefan nu putea fi acel *Thoenone dominus* în care Vlad să se încreadă în noiembrie 1462 pentru a-l trăda pe Matia¹⁹⁶. (1) În vara aceluî an, Ștefan îl atacase pe Vlad nu doar la Chilia, ci aparent și la hotarul terestru dintre *Valahii*¹⁹⁷. (2) Înfrânt, Ștefan s-a îndreptat spre Matia. I-a promis sprijin pentru recuperarea Sfintei Coroane de la Frederic¹⁹⁸. (3) În consecință, tocmai la vremea căderii lui Vlad, în noiembrie, Matia a și deschis comerțul cu *țara noastră a Moldovei*¹⁹⁹.

¹⁹¹ *Rerum Ungaricarum decades*, ediție József Fogel, Béla Iványi, László Juhász, III (Leipzig, 1941) [Budapest, 1944], 16-17. Poate de aceea, la 1488, spre deosebire de Simon de Keza și de *Cronica pictată de la Viena* înaintea sa Ioan Thuróczy i-a eliminat în cronica sa pe *valahi* dintre asociații secuîlor (vezi aici și Nagy, „Genealogie der Familie Olahus”, pp. 75-76).

¹⁹² Vezi Antoche, „L'expédition du roi”, 149-150; Simon, „Valahii la Baia”, 142-143.

¹⁹³ Papacostea, „Politica externă”, 20-21; Pop-Simon, „Ungaria et Valachia”, 23-24.

¹⁹⁴ Sursele la Simon, „Despre speranțele bizantine și transilvane”, 110-112. Și Frederic avea pretenții similare, tot via Ștefan, la 1473 (*Regesten Kaiser Friedrich III. (1440-1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet* (=J[ohannes]. F[riedrich] Böhmer *Regesta Imperii*, XIII), editori-generalî Heinrich Koller, Paul-Joachim Heinig, Alois Niederstätter, supl. II-1. *Das Taxregister der römischen Kanzlei 1471-1475 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Hss. weiss 529 und weiss 920)*, editori P.-J. Heinig, Ines Grund (Wien-Köln-Graz, 2002), no. 3539, 523).

¹⁹⁵ Vezi și Ioan-A. Pop, „The Romanians from Moldavia at the Jubilee in Rome (1475)”, *Il Mar Nero, X* (2019-2020), 163-170 („delegația comună” moldo-ungară trimisă la Roma).

¹⁹⁶ În mod explicit, pentru Pius al II-lea, *Thoenone dominus* nu era cu nimic diferit de *bassa*.

¹⁹⁷ MDE, I, no. 105, p. 168; *Documents concerning Rumanian History*, no. 2, 19; Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediție Vasile Grecu (București, 1958), 286 (cel din urmă era un apropiat de al lui Mahmud Angelović; M. Cazacu, „Les parentés byzantines et ottomanes de l'historien Laonikos Chalkokondyle (c.1423–c.1470)”, *Turcica*, XVI (1984), 95–114); N.Iorga, *Studii istorice asupra Chilieî și Cetății Albe* (București, 1899), 124-125.

¹⁹⁸ Scrisorile lui Matia către orașele Kosice și Bardejove (10 august 1462): MNL-OL, DF 214127, 270370. Scrisoarea către Bardejove (deja în Carol Wagner, *Diplomatium Comitatus Sarosiensis* (Bratislava-Kosice, 1780), no. III-20, 123) a fost regestată – după original – de Béla Iványi, *Bartfa szabad királyi város levéltára*. 1319-1526, I. 1319-1501 (Budapest, 1910), no. 1425, 217. Scrisoarea către Kosice a fost regestată – după copia din anii 1700 din Eötvös Loránd Tudományos Egyetem Könyvtár, Codices, *Kaprinai*, B, [reg.] XXVII, no. 45, p. 106 – de Mihály Horváth, „Magyar regesták a szepesi káptalan, jászai s leleszi conventek, Kassa és Sopron városok s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményeiből, 1228-1643” (II), *Magyar Történelmi Tár*, VII (1882), 11, 127-196, aici no. 147, 164, și Karl Nehring, „Quellen zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts” (I), *Levéltári Közlemények*, XLVII (1976), 1, 87-120, la no. 4, 88. În absența actelor secuiești din noiembrie și decembrie 1462, am fi putut chiar presupune că nu era vorba de Ștefan Tomašević (rex Bozne în ambele scrisori) și Ștefan al Moldovei (*dominus Stephanus*, tot în ambele scrisori), ci despre Ștefan Tomašević și Ștefan Vukčić Kosača, ducele Hertegovinei, un dușman declarat de al lui Matia (Alexandru Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, 484-485).

¹⁹⁹ *Székely Oklevéltár*, I, no. 163, 194-196 și în Dumitran-Lukács, „Privilegiile”, *Anexă*, no. II, 16-17), V, no. 910, p. 19 (reeditat în *Urkundenbuch*, VI, no. 3330, 130-132).

Balanța „secuiască” ar putea fi înclinată în favoarea lui Ștefan doar de mama sa. Ea, *Oltea*, nume rar, din Țara de Jos a Moldovei²⁰⁰, era de origine secuiască²⁰¹. Aceasta ar explica în schimb și de ce Ștefan, fiul nelegitim al lui Bogdan al II-lea și al Oltei, căsătorită cu alt bărbat²⁰², a intrat în lumea politică prin tratatul din februarie 1450 dintre părintele său și Iancu²⁰³. Tatăl regelui Matia, cel atât de preocupat de secui și de Moldova, a cerut atunci – pentru prima și ultima oară – și a primit drept de refugiu în Moldova²⁰⁴.

Pe moment însă, să rămânem la ceea ce politica autorului *stăpânului lui Thoenon*, papa Pius al II-lea, mai poate oferi în legătură cu sfârșitul anului 1462²⁰⁵. Înainte de 28 decembrie, la nici trei săptămâni de la actul din Mediaș al lui Matia pentru Scaunul secuiesc Cașin, regatul ungar al fiului lui Iancu a fost pus sub controlul unei comisii – oficial pontificale²⁰⁶ – formată din patru cardinali (Pietro Barbo, Bessarion „de Niceea”,

²⁰⁰ Rezachevici, *Cronologia critică*, I, 535. *Oltea*, nume derivat de la Oltul ale cărui izvoare erau în Secuime (sau – poate – de la Sarolta), pare să se fi călugărit sub numele de Maria.

²⁰¹ Amintim astfel și numele unchiului matern al lui Ștefan, Vlaicu (adică *Layk*), care a fost părcălab de Cetatea Albă (până prin iarna anului 1462-1463) și de Hotin (din septembrie 1467, adică din ajunul intervenției lui Matia Corvin în Transilvania și apoi în Moldova). Este o carieră și un caz aparte (Andrei Eșanu, *Vlaicul părcălab, unchiul lui Ștefan cel Mare* (Chișinău, 2001). Pentru cel mai cunoscut *Vlaicu* (nume socotit altminteri de origine sârbă), adică Vladislav I (1364-c. 1377) din istoria medievală a Țărilor Române și a sa mamă vitregă, *Clara de Ungaria*, a se vedea și Ioniță-Kelemen-Simon, *AL WA*, 123, 374, 536.

²⁰² Vezi aici și Ștefan S. Gorovei, Maria-Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare* (Putna, 2005), 9-10. *Oltea* nu a fost vreodată numită *doamnă*, nici măcar de fiul ei. La 1462, ea era încă în viață. *Oltea* a murit abia pe 4 noiembrie 1465.

²⁰³ DRH, D, I, no. 300, pp. 410-412 (11 februarie 1450); Bogdan Petru Maleon, „Stephen the Great and John Hunyadi: Opinions of Historiography”, *Between Worlds* (= *Mélanges d'Histoire Générale*, I, 1-2), II. Extincta est lucerna orbis. *John Hunyadi and his Time*, editori Ana Dumitran, Loránd Mátyl, Al. Simon (Cluj-Napoca, 2009), 379-385 În cel de al doilea acord din același an dintre Bogdan și Iancu (5 iulie 1450), Ștefan nu a mai figurat și nici boierii, a căror credință Bogdan o invocă în final, nu au mai fost nominalizați (DRH, D, I, no. 302, 413-415). Incluziunea lui Ștefan în primul tratat pare o forțare din partea tatălui său, proaspăt urcat pe tron, o forțare menită de a-i asigura susținere din partea pro-ungarei Țări de Jos a Moldovei. Cu sprijinul ei, al lui Vlad și cu binecuvântarea Porții, Ștefan a devenit domn în aprilie 1457, la o lună de la execuția lui Ladislav de Hunedoara.

²⁰⁴ Din actul din 5 iulie, lipsea însă formularea din 11 februarie: [...] *Și asemenea țara domniei mele și cu țara domniei sale să fie una* [...]. Apărea în schimb o alta: [...] *Și de asemenea noi să nu avem nicicum să dobândim cu sabia Chilia fără voia părintelui nostru Ianăș voievod, cât vom fi în viață* [...] (DRH, D, I, no. 300, 411; no. 302, 415). Deosebirile pot explica deciziile lui Ștefan, prezent pe 5 iulie și absent pe 11 februarie 1450, de mai târziu (de la 1462 inclusiv).

²⁰⁵ Vezi și N. Housley, *Crusading and the Ottoman Threat. 1453-1505* (Oxford, 2012), 33-34.

²⁰⁶ MDE, I, no. 108, p. 173. Republica i-a comunicat informația lui Tomasso pe 15 ianuarie 1463: [...] *Preterea notum tibi facimus, quod per litteras oratoris nostri ad Romanum Pontificem facti sumus certiores Beatitudinem Suam elegisse nuper quator ex Reverendissimis Cardinalibus, videlicet Nicenum* [Bessarion (contracandidatul lui Enea la 1458), *Sancti Angeli* [Juan Carvajal], *Rothomagensem* [Guillaume d'Estouteville (contracandidatul lui Enea la 1458) et *Sancti Marci* [venețianul Pietro Barbo (viitorul Paul al II-lea)], *qui providere habeant rebus Hungarie, et aliis negotiis contra Turcum* [...]. Conform instrucțiunilor Veneției, din aceeași zi, pentru ambasadorul ei la Roma, Bernardo Giustiniani, acesta transmisese, pe 27/28 decembrie, republicii decizia luată la Roma (*Listine*, X, no. 230, 231; act omis din MDE, I, deși figura în registrul senatului exact între scrisorile republicii către Matia și Tomasso).

Juan de Carvajal, Guillaume d'Estouteville)²⁰⁷. Dintre aceștia, doar unul (Carvajal) îi era favorabil atât lui Matia, cât și lui Pius²⁰⁸. La Veneția, și ea ostilă unuia dintre cardinali (tocmai cetățeanul ei, Pietro Barbo, viitorul papă Paul al II-lea și urmașul lui Pius)²⁰⁹, vestea a ajuns înaintea rapoartelor poprite de Matia ale lui Tomasso și a explicațiilor răsăritene ale regelui (sosite în Cetatea Lagunelor până pe 15 ianuarie 1463)²¹⁰. Nu doar monarhul huniad, ci și celălalt „arivist”, ajuns papă²¹¹, era într-o situație dificilă la capătul anului – *draculian* – 1462²¹².

Șansa lor s-a numit ofensiva lui Mehmed asupra Bosniei (aprilie-mai 1463)²¹³, dublată de un atac otoman asupra posesiunilor Veneției (aprilie 1463)²¹⁴. În acest context, a putut fi încheiată pacea de la Wiener-Neustadt (iulie 1463) dintre Frederic și Matia²¹⁵, plecat apoi să recucerească Bosnia (septembrie 1463)²¹⁶. În Transilvania, a fost păstrată *pacea*, deopotrivă cu Radu al III-lea, favoritul lui Mehmed²¹⁷, și cu Ștefan al III-lea²¹⁸. Atât sașii, cât și secuii, dar și românii ori unguri au avut de profitat de pe urma *păcilor*²¹⁹.

Transilvania „de sine-stătătoare” și „veriga” secuiască

În părțile sud-estice ale Creștinătății în retragere, anul 1462 a rămas sinonim cu înfruntarea dintre Vlad al III-lea *Țepeș* și Mehmed al II-lea²²⁰. Sângerosul conflict s-a încheiat cu căderea domnului²²¹. *Dracula* fost prins între o bună parte din elita țării sale (ea nu mai rezista presiunilor la care fusese supusă de Vlad)²²² și – tot – o bună parte a elitei provinciei voievodale a Ungariei, Transilvania (aceasta își avea propriile interese,

²⁰⁷ Alexandru Simon, *In the World of Vlad*, 165, nota 162. Aparent, cazul nu a fost remarcat anterior.

²⁰⁸ Vezi și W. Setton, *The Papacy and the Levant*, II, 165, 184, 204, 213 (nota 49), 272-275

²⁰⁹ Giuseppe Valentini, „La sospensione della crociata nei primi anni di Paolo II (1464-1468): dai documenti d'archivio di Venezia”, *Archivum Historiae Pontificiae*, XIV (1976), 71-101. În iarna anului 1462-1463, Barbo îi era în continuare ostil și lui Pius al II-lea.

²¹⁰ MDE, I, no. 108, 172; *Listine*, X, no. 229, 230; *Corpus Draculianum*, I-2, no. 122, 224.

²¹¹ Barbara Baldi, *Pio II e le trasformazioni dell'Europa cristiana (1457-1464)* (Milano, 2006), 236; N. Housley, “Pius II and Crusading”, *Crusades*, XI (2012), 209-247.

²¹² Vezi datele și considerațiile din Weber, „Diplomatia Draculiana”, 140-143, 153-154; Gheorghe, „Understanding the Ottoman Campaign”, 167-168, 186-188. Merită reținut aici și faptul că vara anului 1462 a fost una extrem de caldă și în aceste părți ale Europei.

²¹³ Emir Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386-1463)* (Sarajevo, 2017), 244.

²¹⁴ Vezi Babinger, *Mehmed*, 225-227; Setton, *The Papacy and the Levant*, II, 241-242.

²¹⁵ În principal: Nehring, *Matthias Corvinus*, 18-23; Kubinyi, *Matthias Rex*, 65-67.

²¹⁶ De exemplu: Horváth, *Itineraria*, 75; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 208-214.

²¹⁷ Orientativ (cu comentarii): *Urkundenbuch*, VI, no. 3286, 122; no. 3338, 157-158.

²¹⁸ De exemplu, pe 13 aprilie 1464, Matia le-a poruncit secuilor (mai puțin celorla din Scaunul Cașin) să nu împiedice comerțul Brașovului cu Moldova (vezi *Székelly Oklevéltár*, III, no. 472, p. 81; *Hurmuzaki*, XV-1, no. 103, 59; *Urkundenbuch*, VI, no. 3363, 174-175).

²¹⁹ *Ad annum* (1463-1466): *Urkundenbuch*, VI; *Székelly Oklevéltár*, I, III; *Hurmuzaki*, XV-1.

²²⁰ Fapt valabil de la A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, II (Iași, 1889)¹, 232.

²²¹ Pe larg: Gheorghe, „Understanding the Ottoman Campaign”, 177-179, 184-187.

²²² În pofida limitărilor date de ideologia vremii („progresistă”, după alte standarde), a se vedea aici și Barbu T. Cămpina, „Complotul boierilor și «rășcoala» din Țara Românească din iulie-noiembrie 1462”, *Studii și Referate privind Istoria României*, I (1954), 599-624.

atât în raport cu Vlad, cât și în relația cu suzeranul și ruda sa prin alianță, Matia, regele Ungariei)²²³.

Zorit să încheie lupta cu împăratul Frederic al III-lea de Habsburg pentru Sfânta Coroană a Ungariei²²⁴ și nepregătit încă pentru un război cu Mehmed al II-lea²²⁵, Matia, venit în Transilvania. A desăvârșit căderea deja începută a lui Vlad, care se refugiase la nord de Carpați²²⁶. L-a arestat pe fostul domn și l-a dus în Ungaria propriu-zisă, la sfârșitul prelungitei șederi transilvane a regelui²²⁷. Pe parcursul acesteia, tânărul rege trebuise să rezolve problemele compozitelor vârfuri ale provinciei, în special pe cele ale sașilor și secuilor²²⁸.

Pe moment, principala acuzație la adresa lui Vlad²²⁹ a fost că, dorind, firește, să revină pe tronul²³⁰, fusese dispus să-l dea pe Matia și Transilvania pe mână la Mehmed (întors în

²²³ Pentru cadru, vezi câteva studii clasice Wolfgang Kessler, „*Universitas Saxonum*“, K.G. Gündisch, „Zur Entstehung der Sächsischen Nationsuniversität“, precum și Erik Fügedi, „Die ungarische Adelsnation in Siebenbürgen“, în *Gruppenautonomie in Siebenbürgen: 500 Jahre siebenbürgisch-sächsische Nationsuniversität* (Köln-Wien, 1990), 3-27, 63-92, 145-174.

²²⁴ Ceea ce a atras ironia papei Pius al II-lea. După el, ungurii (maghiarii) superstițioși erau obsedați de Sfânta Coroană (*Commentarii* (1614), XII.16, 325; *Commentaries*, V, 597).

²²⁵ Vezi, pe un ton anti-huniad, și observațiile din Denize-Căzan, *Marile puteri*, 80-82.

²²⁶ Deși era evident, de la mijlocul lui august, că hotarul *transalpin* al Transilvaniei îi era predominant (*Hurmuzaki*, XV-1, no. 99, 58). Dar, în aceeași arie de margine, Vlad a avut sprijin în prima fază a captivității sale (*Urkundenbuch*, VI, no. 3389, 192; no. 3400, 200). Instabilitatea a reapărut, la nivel local, inclusiv după ce Radu al III-lea a intrat în conflict cu Matia (vezi și C.A. Stoide, „Legăturile dintre Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea”, *Studii și Cercetări Stiințifice. Istorie*, VII (1956), 1, 59-73).

²²⁷ Privind opririle lui Matia din timpul călătoriei sale transilvane (Horváth, *Itineraria*, 71-72), se poate spune că acesta a mers – cel puțin – la limita „gurii lupului?”. Din păcate, nu cunoaștem nici efectivele militare de care regele a dispus în acele luni ale anului 1462.

²²⁸ În comparație (pentru perioada anterioară, a se vedea Antun Nekić, „Slavonia and Transylvania (1272-1342): Oligarchs, King's Men, and the (Trans) Formation of the Local Noble Communities”, *Povijesni Prilozi*, LXI (2021), 141-191), merită revăzută șederea – două decenii mai târziu - a lui Matia la Zagreb (decembrie 1480-martie 1481), când el a rezolvat, prin decapitare inclusiv, și probleme vechi de peste un deceniu (István Tringli, „Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés”, în *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*, editor Enikő Csukovits (Budapest, 1998), 291-319; Horváth, *Itineraria*, 113, cu notele 927 și 929).

²²⁹ Aceasta rezultă și din mesajele trimise de Veneția atât regelui Matia, cât și lui Tomasso, omul republicii la Buda, la începutul lui 1463 (a se revedea MDE, I, nos. 108, 172-173).

²³⁰ În raport cu episodul „trădării”, care poate să fi fost reală (este o posibilitate pe măsura caracterelor lui Vlad și Matia), este limpede că, deși făcuse eforturi ca să-l ajute pe Vlad, relevante de pregătirile bistrițenilor (*Urkundenbuch*, VIII [supplementa], nos. 9035-9039), Matia să dovedise incapabil să ducă la bun sfârșit intervenția în sprijinul lui Vlad. Sub rezerva că, la 1484-1485, lui Ștefan al III-lea nu i s-a pus în spinare o trădare a lui Matia în favoarea lui Baiazid al II-lea, deși situația a fost „la limită” (vezi Nagy Pienaru, „Moldova și Imperiul Otoman. Solia lui Ștefan cel Mare din 1485”, *Putna, citorii și lumea lor*, [editor O. Cristea] (București, 2011), 85-98), poziția lui Vlad de la sfârșitul lui 1462 amintește de cea a domnului Moldovei de după căderea otomană a Chiliei și Cetății Albe în vara lui 1484. Deoarece Matia nu a izbuit să-l susțină cu adevărat (din nou, în bună măsură, din cauza Transilvaniei), el fiind nevoit să aducă trupe până și din Croația (Marino Sanudo il Giovane, *Le vite dei dogi (1474-1494)*, ediție Angela Caracciolo Aricò, I-II (Padova, 1989-2001), 476-477), Ștefan i-a jurat credință în persoană lui Cazimir al IV-lea al Poloniei (septembrie 1485). Matia a acceptat definitiv oferta otomană de armistițiu și a protestat la Roma împotriva ingerinței monarhului jagiellon în relația ca cu Ștefan (vezi și Gorovei-Székely, *Princeps omni laude maior*,

grabă în noiembrie 1462 în Țara Românească, pe când Matia se găsea la hotarul sudic al Transilvaniei)²³¹. În durată (1463-1490), după sursele germane și rusești în special²³², drept explicații pentru întemnițarea huniadă a lui Vlad, soțul *surorii* lui Matia de la sfârșitul lui februarie 1462 (tot conform izvoarelor germane și ruse²³³, dar și după solul Veneției la Buda)²³⁴ s-au impus atrocitățile comise de voievod în special împotriva supușilor săi și a sașilor²³⁵. Crimele fuseseră comise cu precădere între 1459 și 1460/1461²³⁶, în toil conflictului dintre Matia și Frederic²³⁷. Cel din urmă găsisse sprijin atât în rândul rivalilor lui Vlad²³⁸, cât și printre sași (dar poate și secui)²³⁹, cei asupra

229-230). În toamna lui 1462, alternativa creștină a lui Vlad (care deja pierduse domnia în Țara Românească) la Matia ar fi fost Frederic. Spre deosebire de cazul lui Ștefan și al lui Cazimir, Frederic nu îi era însă vecin lui Vlad.

²³¹ În acest caz, pentru sursele citate anterior: Simon, *In the World of Vlad*, 243-244.

²³² Grigore Nandriș, „The Historical Dracula: The Theme of his Legend in the Western and in the Eastern Literatures of Europe”, *Comperative Literature Studies*, III (1966), 4, 367-396, la p. 386; M. Cazacu, „Geschichte Dracole Waide. Un incunabile imprimé à Vienne en 1463”, *Bibliothèque de l'École des Chartes*, CXXXIX (1981), 2, 209-243.

²³³ Cele din urmă așezau – greșit (voit?) – căsătoria după *convertirea și eliberarea* lui Vlad

²³⁴ *Corpus Draculianum*, I-2, no. 114, 205; *Povestire despre Dracula voievod*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediție P.P. Panaitescu (București, 1959), 197-214, la p. 213; Cazacu, *Dracula*, Anexă, *Geschichte Dracole Waide*, 310-316, aici p. 316. Asocierea germano-rusă atrage atenția asupra extensei habsburgice (de la 1488 și prin „fiul rebel” al lui Frederic, Maximilian) a alianței dintre Buda, Moscova și Suceava (1483).

²³⁵ Faptele figurau ca „preludiu” la scrisoarea lui Vlad către Mehmed și în însemnările lui Pius al II-lea (vezi *Commentarii* (1614), XI.12, 296-297; *Commentaries*, V, 739-740).

²³⁶ Cf. deja Annas-Paulus, *Geschichte und Geschichten*, 230-231. Deși Vlad era „omul lui Matia”, din primăvara lui 1460 (când Vlad l-a învins pe Dan), în regat se răspânda (spre disputatele părți superioare ale acestuia, la Bardejove), pe 22 aprilie, ideea (de bun simț, am putea spune) că faptele lui Vlad era [...] *in preiudicium christianorum valde magnum* [...] (*Urkundenbuch*, VI, no. 3240, 74-75; vezi și *Corpus Draculianum*, I-2, no. 71, 46-48).

²³⁷ De reținut comentariile din *Corpus Draculianum*, I-2, no. 70, 40-41 (23 aprilie 1459).

²³⁸ Este vorba de cunoscutul caz al pretendentului Dan (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI*, I. 1413-1508 (București, 1905), no. 78-80, 100-103). La acesta se adăugă violentele conflicte de la 1459 dintre Vlad și boierii conduși de Albu, conflicte tranșate, la propriu și la figurat, de Vlad (Ramona Neacșa, „Și încă a pustiit și sfânta mănăstire. Mănăstirea Govora și un gest de putere de la mijlocul secolului al XV-lea”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXXIII (2015), 267-285; Stoicescu, *Vlad Țepeș*, 45-46, și nota 20). Cruzimea (justificată în parte) a lui Vlad față de învinși (și Matia s-a comportat la fel cu rebelii din Transilvania de la 1467; Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum Decades*, ediție József Fögel, László Juhász, Béla Iványi, I (Leipzig, 1941) [Budapeșt, 1944], 17-18), evidențiază faptul că, în corespondența sa cu sașii brașoveni, pretendentul Dan a amintit cruzimile lui Vlad (în maniera în care ele s-au regăsit apoi în *Povestirile* despre voievod) abia după ce adversarul fiul *Dracului* a trecut (i.e. a revenit?) de partea lui Matia (*Documente Brașov*, no. 79, 102). Dan a pus cruzimile lui Vlad „pe seama” credinței jurate lui Mehmed și a trădării – astfel – de către tiranul de la sud de munți a lui Matia, contra căruia Vlad nu s-a ridicat însă vreodată (nici când Matia a fost în conflict cu unchiul său, Mihail Szilágyi).

²³⁹ Pe lângă insistența lui Pius și pe lângă vechile conflicte și tensiuni dintre unele din vârfurile voievodatului transilvan și familia Hunedoreștilor, cu ai ei aliați, scrisoarea lui Dan către brașoveni, prin care le anunța că avea sprijinul lui Frederic împotriva lui Vlad (și – pe cale evident de consecință – contra lui Matia), arată că invocarea împăratului avea efect în rândul unei părți a elitei transilvane, mai ales cea vorbitoare de limbă germană.

cărora a tot atras atenția papa Pius al II-lea (singurul care a „publicat” scrisoarea de trădare a lui Matia, trimisă de Vlad lui Mehmed)²⁴⁰. Arestarea lui Vlad apare drept un „cost adițional” plătit de tânărul și contestatul rege al Ungariei pentru recuperarea de la Frederic a Sfintei Coroane, primită apoi prin pacea de la Wiener-Neustadt de la 1463²⁴¹.

Peste timp, tot la această margine a Creștinătății, anul 1462 reprezintă și debutul seriei de falimente transilvane cunoscute de acțiunilor antiotomane ale lui Matia²⁴². La 1467, rebeliunea ungară din Transilvania, l-a împiedicat să-și îndrepte oastea în sprijinul lui Skanderbeg, reatacat de *Turc*²⁴³. La 1476, Matia a fost nevoit să trimită trupe din Ungaria propriu-zisă (în frunte și cu „reabilitatul” Vlad)²⁴⁴ pentru a-l ajuta pe Ștefan, al cărui stat fusese invadat de sultan, fără ca din Transilvania să-i vină vreun sprijin²⁴⁵. La 1484, nimeni din estul Ungariei, nu doar din Transilvania, nu l-a ajutat pe Ștefan, lovit de Baiazid al II-lea, în ciuda repetatelor porunci ale regelui²⁴⁶. De această dată, oastea regelui Matia, tot ungară propriu-zisă, a plecat prea târziu spre est²⁴⁷.

Cum oștenii din Transilvania au pornit contra *turcilor* doar când a existat și o înțelegere specială (cea avută cu Ștefan în ajunul bătăliei de la Vaslui)²⁴⁸ ori când însăși Transilvania a fost atacată (toamna lui 1479)²⁴⁹, pentru toate acestea și mai ales pentru anul 1484 a plătit rapacele Ștefan Báthory, voievod al Transilvaniei (1479-1493)²⁵⁰. El și-a pierdut dregătoria pe baza plângerii secuilor împotriva sa²⁵¹. A fost înlocuit cu Bartolomeu Drágffy²⁵², cuscru l lui Ștefan al III-lea, un favorit – nu doar conform

²⁴⁰ Vezi aici *Commentarii* (1614), XI.12, 297; *Corpus Draculianum*, I-1, no. 61, 194-200.

²⁴¹ Orientativ: Nehring, *Matthias Corvinus*, 19-20; Kubinyi, *Matthias Rex*, 66-67.

²⁴² 1462, 1467, 1476 și 1484 și la Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 205, 228, 258, 282.

²⁴³ Al. Simon, „Notes and Documents on the Southern Background of Matthias Corvinus’ Bohemian War”, *Studia Mediaevalia Bohemica*, IV (2012), 2, 75-94.

²⁴⁴ Cu precădere: Ștefan Andreescu, „L’action de Vlad Țepeș dans le sud-est de l’Europe en 1476”, *Revue des Études Sud-Est Européennes*, XV (1977), 2, 259-272.

²⁴⁵ Vezi Alexandru Simon, „De Dragule crudelitate: ultima domnie a lui Vlad al III-lea Țepeș pe pământurile Valahiei Mari”, *Revista Istorică*, NS, XXIX (2018), 5-6 [2020], 517-540. Ioan Pongrácz era din nou voievod. Plecase în mai să-i aducă lui Matia mireasa de la Napoli (MDE, II. [1466-1480], Budapest, 1876), no. 114, 310). L-a ajutat pe rege ca deja la 1462.

²⁴⁶ Alexandru Simon, „The Weak Sultan and the Magnificent Monarchs: Ottoman Actions in the Black Sea Area in 1484”, *Il Mar Nero*, VII-IX (2007-2009) [2012], 217-246, la pp. 228-229.

²⁴⁷ Pe lângă datele din nota precedent: Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 281-283.

²⁴⁸ Pop, „The Romanians”, 165-169; Pop-Simon, „Ungaria et Valachia”, 26, nota 90.

²⁴⁹ Pop-Simon, „Din Secuime în Țara Hațegului. Expedițiile otomane în Transilvania la sfârșitul anilor 1470”, în *Studia archaeologica et historica in honorem magistri Dorin Alicu*, editori Viorica Rusu-Bolindeț, Tudor Sălăgean, Rada Varga (Cluj-Napoca, 2010), 565-575.

²⁵⁰ Iudita Winkler, „Despre datarea tezaurului antic descoperit lângă Sebeș în anul 1491”, *Apulum*, IX (1971), 527-529; Claudiu Purdea, „De la căutarea comorilor la braconaj arheologic în Munții Șureanu” (I), *Terra Sebus*, XI (2019), 139-221.

²⁵¹ Vladislav al II-lea a fost amenințat inclusiv cu emigrarea în masă a secuilor în Moldova și în Țara Românească, dacă nu-l demitea pe Báthory (*Székelly Oklevéltár*, I, no. 209, 276).

²⁵² În primă fază (1493-1494), Bartolomeu a fost doar co-voievod, avându-l drept asociat pe Ladislav Losonczi (vezi Neumann, „Drágfi Bertalan politikai szerepe”, 221-225).

dușmanilor lui Matia – al altminteri diviziaților secuilor²⁵³. Neglijați fie datorită „supremației săsești” atât pe plan transilvan, cât și în raport cu Țările Române²⁵⁴, fie din cauza schimbărilor structurale din anii 1800-1900, prin care ei au devenit un „corp străin” în interiorul României²⁵⁵, secuii merită toată atenția în contextul luptelor și al înțelegerilor din Ungaria, Țările Române și Imperiul Otoman, de dinaintea răscoalei *cruciate* conduse de secuul Gheorghe Doja (1514), în urma căreia vechi privilegiile secuiești, precum cel al Scaunului Cașin de la hotarul cu Moldova, au fost întărite de slăbita Sfântă Coroană a Ungariei²⁵⁶.

Priviți pe baza surselor timpului lor medieval, secuii apar drept „o verigă între” Transilvania, Țara Românească și Moldova și nu drept o enclavă între cele trei voievodate, adunate în *Dacia* (sub Matia) ori în România (recentă)²⁵⁷. Din Secuime, unde era pomenit *voievodului transalpin Alexandru*²⁵⁸, liantul se întindea de la *principatul* secuului Dominic, după Ioan al XXII-lea (1327)²⁵⁹, prin Țara de Jos a Moldovei („a” familiei mamei lui Ștefan al III-lea)²⁶⁰, până la Județul Săcuieni al *Transalpinei*, cuprins – aparent – târziu de autoritatea domnească²⁶¹. Neîntâmplător, vorbind în context transilvan despre trădarea lui Vlad al III-lea (cel pe care tot papa a încercat „să-l grațieze”)²⁶², coroana de piatră a *Daciei* de la vremea căderii Bizanțului (conform aceluiași papă umanist, Pius al II-lea)²⁶³, a apăsât tocmai pe „bucățica” secuiască și mai ales pe identitatea antichizantă a celui care îi era stăpân, *stăpân al lui Thoenon*²⁶⁴.

²⁵³ Deja Ioan Lupaș, „Cuscrul maramurașan al lui Ștefan cel Mare: Voievodul transilvan Bartolomeu Dragfi (1493-1498)”, în Ioan Lupaș, *Studii istorice*, IV (Sibiu, 1943), 14-23.

²⁵⁴ La originile românești recente ale acestei „hegemonii săsești” stă și Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)* (București, 1965).

²⁵⁵ De aici și excesele – moderne/ post-medievale – ale ambelor părți: maghiară și română.

²⁵⁶ Korde, „A kozepkori szekelyseg”, 33-34; Botar, „Szépvíz a középkorban”, 79-80.

²⁵⁷ Matia, ca rege al Ungariei și al *Daciei* (un titlu cunoscut de la 1904), nu a fost folosit nici la discuțiile – post-Trianon (1920) – pentru o uniune personală între România și Ungaria.

²⁵⁸ Ioniță-Kelemen-Simon, *AL WA*, 699 (cu referire și la ctitoria secuiască a lui Iancu).

²⁵⁹ Simon, „Principele Dominic”, 60-62. Dominic era sub autoritatea lui Carol-Robert, la fel ca *principii* Toma (Szécsényi, voievodul Transilvania), Mikud (Mikcs Ákos/ Mikac Akoš, banul Slavoniei), Salomon (comite de Brașov) și Basarab (voievodul *Transalpinei*).

²⁶⁰ Este un aspect care se cuvine resubliniat de fiecare dată în raport cu secuii „lui” Ștefan.

²⁶¹ Alexandru Ionuț Cruțeru, *Județul Săcuieni: studiu de geografie istorică* (București, 2018).

²⁶² El era *irosit* în „carceră”. Aceasta era concluzia papei (*Commentarii* (1614), XI.12, 297).

²⁶³ „Dacia Transilvaniei” era *in corone speciem montibus cincta* (*Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* (= *Fontes Rerum Austriacarum*, II, 61-62, 67-68), editor Rudolf Wolkan, III. *Briefe als Bischof von Siena*. 1. 23. *September 1450-1. Juni 1454* (Wien, 1918), no. 109, 191).

²⁶⁴ Papa a evitat „să-i spună pe nume”. A apelat la Antichitate. Soluția respira tensiunea.